

U N I V E R Z I T A   K A R L O V A

Právnická fakulta

D I P L O M O V Á   P R Á C E

Právní institut vypořádání

Doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc.
konzultant

2 0 0 6

Ondřej Kříčka
Praha 4, Na Krčské stráni 714/68

Prohlašuji, že jsem při vypracování této diplomové práce pracoval samostatně. Veškeré prameny, ze kterých jsem čerpal, uvádím ve znění obvyklém pro vědeckou práci.

OBSAH

Úvod	4
I. OBECNĚ O INSTITUTU VYPOŘÁDÁNÍ	5
II. VYPOŘÁDÁNÍ MAJETKOVÝCH SPOLEČENSTVÍ	7
1. Majetková společenství	7
2. Vypořádání podílového spoluvlastnictví	12
2.a) Vypořádání dohodou spoluvlastníků	12
2.b) Vypořádání rozhodnutím soudu	18
3. vypořádání společného jmění manželů	27
3.a) Vypořádání dohodou (bývalých) manželů	36
3.b) Vypořádání rozhodnutím soudu	40
3.c) Vypořádání podle § 150 odst. 4 ObčZ.	44
III. VYPOŘÁDÁNÍ DĚDICŮ V RÁMCI ŘÍZENÍ O DĚDICTVÍ	48
1. Vypořádání dědickou dohodou	49
2. Vypořádání postupem podle ust. § 483 a násl. ObčZ	51
3. Vypořádání SJM v rámci dědického řízení	54
IV. VYPOŘÁDÁNÍ OPRAVNĚNÉHO A NEOPRAVNĚNÉHO DRŽITELE	56
1. vypořádání mezi vlastníkem a oprávněným držitelem	57
2. vypořádání mezi vlastníkem a neoprávněným držitelem ...	59
V. VYPOŘÁDÁNÍ SOLIDÁRNĚ ZAVÁZANÝCH/OPRAVNĚNÝCH SUBJEKTŮ ZÁVAZKOVÝCH PRÁVNÍCH VZTAHŮ	62
1. Pasivní solidarita - pluralita dlužníků	63
2. Aktivní solidarita - pluralita věřitelů	65
Závěr	67
Seznam zkratk použitých v textu	68
Poznámky k textu	69
Použitá literatura	72

ÚVOD

Ve společnosti se odjakživa objevují vztahy, kdy je více osob navzájem spjato. Lidé mohou být takto spjati společným majetkem, společnou minulostí či společnými právy a povinnostmi. Jejich zájmy mohou být jak stejné, tak i protichůdné, a logicky mezi nimi dochází k nesrovnalostem, neshodám, mnohdy až roztržkám. V takové situaci přichází právo na pomoc; jeho úkolem je regulovat vzájemné vztahy, vymezit společná práva a povinnosti a v neposlední řadě i stanovit závazná pravidla při zániku společných vztahů. Jinak řečeno, zajistit určitou minimální míru spravedlnosti všem členům daného společenství.

Pojmy jako vlastnictví, spoluvlastnický podíl, dohoda, vypořádání, atd., se z laické veřejnosti jeví jako příliš sofistikované, příliš „právnické“ a vzdálené od všedního života. Opak je pravdou - tato část občanského práva se značně dotýká každodenního života občanů, kteří se nevědomky stávají pravidelnými účastníky rozličných právních vztahů.

Problematika vypořádání je poměrně širokým souhrnem pravidel a zásad, podle kterých jsou nově uspořádávány vztahy, které se z různých důvodů mění, vznikají či zanikají.

I. OBECNĚ O INSTITUTU VYPOŘÁDÁNÍ

Vypořádání lze chápat v různém smyslu, relevantní pro další výklad je však pojetí právní. Oddělíme-li tedy právní pojetí tohoto pojmu od ostatních, lze si pod ním představit určitý proces ujasnění vzájemných právních vztahů (poměrů) mezi několika navzájem spjatými subjekty na základě jejich společného vztahu k předmětu vypořádání.

Pojem vypořádání nacházíme ve více právních odvětvích; ovšem hlavním odvětvím, kde ho nalézáme jako institut, který má jistou vnitřní strukturu a charakteristický postup promítající se i do procesní stránky této problematiky, je bezesporu právo občanské. V základním občanskoprávním předpisu - zák. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen ObčZ) lze nalézt termín vypořádání ve větším počtu ustanovení - v části věcná práva u podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů (dále jen SJM) a v části věnované dědění u vypořádání dědiců. Dále nacházíme vypořádání v kodexu obchodního práva - zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (dále jen ObchZ), který se výslovně zmiňuje o vypořádacím podílu u obchodních společnostech a u likvidace jakékoli právnické osoby. Odborná literatura se zmiňuje pojem vypořádání v případě podílového spoluvlastnictví a SJM, konkrétně je definováno jako „konečná a úplná likvidace spoluvlastnických vztahů, do níž patří i dohoda o dalším osudu společné věci“¹⁾). Takto vypořádání definuje právnický slovník - jelikož tato definice se sama o sobě jeví až příliš složitou a vyňatou

¹⁾Hromada, J. a kolektiv: Právnický slovník, II.díl; Praha: Orbis, 1972, str. 809

z kontextu, je nutné uvést i jednotlivé části občanského práva, které s pojmem vypořádání pracují a fakticky se jím ve svých ustanoveních zaobírají. V první řadě, jak již bylo řečeno, je vypořádání elementem věcněprávních majetkových institutů - podílového spoluvlastnictví a SJM. V obou dvou případech ustanovení občanského zákoníku přímo pracují s pojmem a věnují se jeho výkladu. Podílové spoluvlastnictví a SJM nacházíme v ObčZ v části druhé - věcná práva, hlavě druhé - spoluvlastnictví a společné jmění. Další částí občanského práva, pracující s pojmem vypořádání, je právo dědické. V tomto případě jde o vypořádání několika subjektů navzájem za účelem budoucího ujasnění vnitřních vztahů k předmětu nabytého dědictví. Dědické právo nacházíme v ObčZ v části sedmé - dědění, blíže v hlavě páté - potvrzení dědictví a vypořádání dědiců. Dále se vypořádání objevuje ve dvou oblastech, kde sice v textu zákona samotný termín nenacházíme, a to u držby a společných závazků. Pojmově v této oblasti nacházíme vypořádání u náhrady nákladů oprávněného a neoprávněného držitele a u společných závazku v případě tzv. regresních nároků.

Celkově můžeme tvrdit, že vypořádání jako samostatný právní pojem není nikde obecně definováno a nalézáme ho pokaždé jako specifický proces, doprovázející jinou právní skutečnost, ve které je účelné (a mnohdy nezbytné) ujasnění vztahů mezi více subjekty navzájem.

II. VYPOŘÁDÁNÍ MAJETKOVÝCH SPOLEČENSTVÍ

1. Majetková společenství

Majetková společenství lze charakterizovat jako instituty, kdy existuje více subjektů, navzájem spjatých společným vztahem k věci, která je předmětem vlastnického práva. To vede k dalšímu důležitému poznatku, totiž že touto věcí musí být věc v právním smyslu, tedy věc podle ust. § 118 odst. 1, 2 ObčZ. Věci (pokud to jejich povaha připouští), *byty a nebytové prostory* - pouze tyto „věci“ mohou být předmětem vlastnického práva, a tedy předmětem vlastnictví v majetkovém společenství. Pro úplnost je třeba dodat, že věcí může být i věc *hromadná*, tedy více samostatných věcí tvořících jeden funkční celek.²⁾ Jde tedy o společné vlastnické právo k věcem, které má stejný obsah jako právo vlastnické s tím rozdílem, že přísluší více subjektům.

Významným aspektem majetkového společenství je, že oproti vlastnictví, kdy existuje pouze jeden subjekt, je zde subjektů více a v důsledku toho musíme definovat dvojí vztah - 1. vztahy subjektů majetkového společenství ke všem ostatním právním subjektům (fyzickým a právnickým osobám) a 2. vztahy mezi subjekty majetkového společenství navzájem. Druhou skupinu dále dělíme na „vnitřní vztahy“, jejichž podstatou je řešení, který ze spoluvlastníků a v jakém rozsahu může vykonávat oprávnění, spojená s vlastnickým

právem a který ze spoluvlastníků nese povinnosti spojené s vlastnictvím; a na „vnější vztahy“, které spočívají v řešení poměrů spoluvlastníků k ostatním subjektům, zejména v tom, kdo ze spoluvlastníků je oprávněn vůči těmto osobám jednat, v jakých záležitostech a s jakými právními účinky.³⁾

Platný právní řád zná dva typy majetkových společenství - *podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (SJM)*. Hlavními rozlišovacími znaky jsou:

1. existence a vyjádření podílů
2. charakter subjektů
3. pojetí předmětu majetkového společenství

V prvním případě je odlišnost zcela zřejmá. U podílového spoluvlastnictví jsou vyjádřeny spoluvlastnické podíly, u SJM nikoli. Podílové spoluvlastnictví je ideálním spoluvlastnictvím - podíly jsou vymezeny ideálně, nikoli reálně. Všichni spoluvlastníci jsou vlastníky celé nerozdělené věci a jejich podíl jim poskytuje právo na určitou míru účasti při hlasování o společné věci, právo žádat při reálném rozdělení svůj podíl (cenu podílu odpovídající) a povinnost nést závazky plynoucí z věci ve výši podílu⁴⁾. U SJM nejsou podíly určeny reálně ani ideálně, každý z manželů má vlastnické právo k celé věci, resp. celé „mase společného majetku“ (viz. níže - bod 3.).

Další odlišností je otázka subjektů, jejich právního a společenského postavení. V podílovém spoluvlastnictví mohou být subjekty jak osoby navzájem spjaté (např. osoby blízké dle ust. §116 ObčZ), tak i osoby zcela neznámé s odlišným charakterem právní subjektivity (osoby fyzické či

právnícké). Jedinou výjimku stanovuje zák. č. 72/1994 Sb. - o vlastnictví k bytům (dále jen ZoVB), který určuje, že společné části domu, společné vybavení domu a jeho příslušenství může být vždy pouze v osobním podílovém spoluvlastnictví vlastníků bytů v domě. Spoluvlastnické právo má v tomto případě akcesorickou povahu vzhledem k vlastnictví bytu, což způsobuje, že je přesně vymezen okruh osob, které mohou v tom daném případě podílovými spoluvlastníky být. U SJM jde o zcela jiné řešení, subjekty mohou být pouze manželé a navenek mají zásadně stejné postavení jako jediný vlastník⁵). Přestože po vnesení institutu SJM do právního řádu novelou v roce 1998, kdy tento pojem nahradil tzv. bezpodílové spoluvlastnictví manželů, zákon sice připouští určité modifikace - zúžení, následné rozšíření, zúžení až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti; je nadále SJM výhradně zákonným řešením manželského majetkového společenství a tomu odpovídá i jeho společensko-ekonomická funkce. Účast na vlastnictví zde není vyjádřena spoluvlastnickými podíly! I přes tato poměrně striktní pravidla charakterizující SJM, je možné, aby i mezi manžely existovalo podílové spoluvlastnictví k určité věci. Jeho režim se potom řídí stejnými pravidly jako „klasické“ podílové spoluvlastnictví a manželé zde nemají specifická práva a povinnosti, které by jinak vyplývaly z jejich vzájemného manželského svazku podle zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině (dále jen ZOR).

Další odlišující znak podílového spoluvlastnictví a SJM lze spatřovat v pojetí předmětu majetkového společenství. Jak již bylo zmíněno, v SJM mají oba manželé stejné postavení a navenek vystupují v otázce záležitostí

týkajících se společného majetku jako jeden subjekt. Jelikož funkcí SJM je zákonné řešení majetkového společenství manželů, je předmětem jmění určitá „majetková masa, jejíž jednotlivé předměty jsou proměnlivé“. Z toho vychází i řešení rozličných právních situací, ke kterým při správě tohoto společného majetku dochází a, v neposlední řadě, taktéž při jeho vypořádání.

Vlastnictví k věci může být na základě své elasticity různým způsobem modifikováno (zužováno nebo rozšiřováno) a samozřejmě může jako právní vztah v důsledku určitých právních skutečností *zaniknout*. U vlastnického práva známe dvě formy zániku - zánik absolutní a relativní. K *absolutnímu zániku* dochází v důsledku zániku nebo derelikce věci. Vlastnictví v tomto případě zcela zanikne a na jiný subjekt tedy nepřechází. V případě *zániku relativního* dochází k zániku vlastnického práva vždy vůči určitému subjektu. Nastává tedy v případě smrti (u fyzické osoby) či zániku subjektu (právnícké osoby) vlastnictví, anebo přechodem či převodem vlastnictví na jiný subjekt⁷). Toto jsou obecné způsoby zániku vlastnického práva, které platí i pro věci v podílovém spoluvlastnictví či SJM. Dochází ke stejnému mechanismu s výjimkou plurality subjektů.

Specifickou formou zániku podílového spoluvlastnictví nebo SJM je jejich zrušení⁸). Znamená to zánik spoluvlastnického vztahu k předmětu spoluvlastnictví a zánik vzájemného poměru mezi jednotlivými spoluvlastnickými subjekty. Důležitou skutečností je, že vztahy mezi spoluvlastníky už nemohou nadále fungovat ve formě vzájemných práv a povinností vyplývajících z dosavadního

spoluvlastnického vztahu, ale je nezbytné tyto vztahy nově upravit, čímž se dostáváme k základu této problematiky - přichází na řadu vypořádání majetkového společenství. Zánik majetkového společenství a jeho vypořádání jsou tedy dva na sebe navazující prvky, kdy jeden podmiňuje druhý.

Připomeňme si výše uvedenou definici vypořádání:

„konečná a úplná likvidace spoluvlastnických vztahů, do níž patří i dohoda o dalším osudu společné věci“. Rozborem této definice docházíme ke klíčovým pojmům:

1. *konečnost* - skutečnost, že spoluvlastnický vztah zaniká a jako právní poměr v daném stavu přestává existovat.
2. *úplnost* - dosavadní vztahy zanikají beze zbytku a jsou nově uspořádány dle pravidel platného práva. Jednotlivé subjekty spoluvlastnictví mají právem zajištěný nárok na odpovídající vyrovnání pokud určitou majetkovou hodnotu pozbudou, nebo mají povinnost protiplnění při nabytí hodnoty nové.
3. *dohoda o budoucím stavu* - jako nutný úkon, který založí budoucí uspořádání zanikajících právních vztahů, přičemž na obsahu této dohody se různou měrou podílejí subjekty zanikajícího majetkového společenství

Je zde zcela patrná *nezbytnost nové úpravy vzájemných vztahů spoluvlastníků*. Přestože uvedená definice pracuje pouze s termínem spoluvlastnictví, platí i pro SJM. Vypořádání probíhá několika způsoby, uvedenými v příslušných ustanoveních ObčZ (§ 141, 142, 150 ObčZ), jednotlivé formy budou předmětem dalšího výkladu.

2. Vypořádání podílového spoluvlastnictví

Podílové spoluvlastnictví zaniká a vypořádává se na základě dvou právních skutečností - dohody spoluvlastníků nebo rozhodnutí soudu⁹⁾. Způsob vypořádání je trojí - reálné rozdělení věci, vznik vlastnického práva jednomu ze spoluvlastníků a nucený prodej věci s následným rozdělením výtěžku. Třetí typ je příznačný zpravidla pro vypořádání na základě rozhodnutí soudu, spoluvlastníkům ovšem nic nebrání, aby se dohodli i na tomto řešení. V podílovém spoluvlastnictví platí důležitá zásada, že *nikdo nemůže být žádným způsobem nucen, aby setrval v podílovém spoluvlastnictví proti své vůli* a obě řešení, dohoda i rozhodnutí soudu, jsou de facto realizací této zásady v platném právu. Každému subjektu spoluvlastnictví je tak zaručena možnost, aby prosadil jeho zrušení, ať již první nebo druhou formou. Rozhodnutí spoluvlastníka o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je tedy projevem svobodné vůle nakládat s předmětem vlastnictví jako jedné ze základních zásad, které ovládají oblast občanskoprávních vztahů¹⁰⁾. Jedinou výjimkou z této zásady je ust. § 142 odst. 2 ObčZ, o kterém bude pojednáno později.

2.a) Vypořádání dohodou spoluvlastníků

Dohoda spoluvlastníků je hlavním důvodem zániku a následného vypořádání podílového spoluvlastnictví. Ze společenského hlediska chápeme pojem „dohoda“, jako akt vstřícnosti a kompromisní řešení nastalé situace. Tento prvek je vnesen i do jeho právního rozměru - dohoda spoluvlastníků je prioritní právní skutečností, která má

přednost před druhým řešením - rozhodnutím soudu. Dohoda o zrušení spoluvlastnictví je smlouvou, která řeší vztah všech spoluvlastníků k věci jako celku, zakládá nové vlastnické či spoluvlastnické vztahy s tím, že dosavadní spoluvlastníci provádějí touto cestou mezi sebou vypořádání. Vždy se týká *celého předmětu podílového spoluvlastnictví* a nikoli jen určitého podílu, přestože právě ten určitý spoluvlastnický podíl je touto dohodou nejvíce, případně samostatně dotčen¹¹⁾.

Dohodu spoluvlastníků je nutno odlišit od jiného právního úkonu, sledujícího obdobný cíl - od smlouvy o převodu spoluvlastnického podílu. Subjekty jsou pouze převodce a nabyvatel, a tak z obsahového hlediska není nutné řešit vztahy mezi spoluvlastníky navzájem a jejich vypořádání, ponecháme-li stranou otázku předkupního práva dle ust § 140 ObčZ.

V obou případech jde u spoluvlastnické dohody o převodu vlastnického práva, s čímž souvisí jeho další náležitosti. Musí mít vždy všechny náležitosti právního úkonu, který má povahu smlouvy o převodu vlastnictví. Těmto náležitostem musí odpovídat jeho formální i obsahová stránka tak, jak je vymezeno v ust. § 34 a násl. ObčZ a v souvisejících právních normách.

Spoluvlastnickou dohodu lze uzavřít kdykoli za trvání spoluvlastnického vztahu. Nic na této skutečnosti nemění ani paralelně probíhající soudní řízení o rozdělení téhož spoluvlastnictví, dohoda může být uzavřena až do okamžiku nabytí právní moci rozsudku a z obsahového hlediska může být i odlišná od obsahu daného rozsudku¹²⁾.

Prvním způsobem spoluvlastnického vypořádání je *reálné rozdělení věci podle existujících spoluvlastnických podílů*. Je patrné, že tento postup bude možný pouze v těch případech, kdy bude rozdělení fakticky možné. U movitých věcí je nutné, aby byly reálně dělitelné, tedy aby při rozdělení dle spoluvlastnických podílů nepozbyly svojí podstaty a možnosti účelného využití. Snadný se jeví proces rozdělení u věcí hromadných - např. sbírka obrazů jednoho autora, stádo koní; složitější bude dělení věcí, které mají charakter funkčního celku - např. automobil, jídelní servis. Otázkou by bylo, zda jsou tyto věci složené z věcí samostatných (případně z věcí tvořících příslušenství) nebo zda jednotlivé prvky věci jsou z individuálního hlediska pouze jejími součástmi. V druhém případě je výhodnější užít jiný způsob spoluvlastnického vypořádání než reálné rozdělení¹³). Reálné rozdělení věcí nemovitých je o poznání složitější. Z formálního hlediska má v tomto procesu nezbytnou roli institut Katastru nemovitostí (dále jen KN). Jelikož dohoda o zrušení spoluvlastnictví má vždy charakter smlouvy o převodu vlastnictví - dochází při ní ke změně v subjektech vlastnického práva, je účinná až vkladem do KN. Tento postup je kogentním právním ustanovením § 133 odst. 2 ObčZ. Dohoda spoluvlastníků o budoucím vypořádání musí být písemná (§ 141 odst. 1 ObčZ) a podléhá povolení vkladu do KN. Nové právní vztahy jsou konstituovány okamžikem nabytí právní moci rozhodnutí o povolení vkladu do KN se zpětnými účinky ke dni podání návrhu na vklad. Problematiku evidence nemovitostí a dispozice s nimi podrobně upravuje zák. č. 265/ 1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných práv k nemovitostem. Hledisko

reálného rozdělení nemovitosti je taktéž komplikovaným procesem - záleží na stavebních parametrech stavby či budovy, zda bude možné jednotlivé části oddělit tak, aby mohly nadále plnit svou funkci. Klasickým případem je rozdělení komplexu řadových domů, které jsou dohodou vertikálně rozděleny na zcela samostatné části. V případě pozemků záleží na charakteru a typu pozemku. Jednoduché je rozdělit pole uprostřed zemědělské oblasti, kde jeho části mají stejnou hodnotu, obtížnější se jeví reálné rozdělení stavební parcely, na které se nachází více staveb různé hodnoty a funkce. V praxi je v podobných situacích nutno přistoupit ke znaleckému zkoumání konkrétní situace. Každopádně je ovšem reálné rozdělení movité či nemovité věci v praktickém životě často užívaným postupem.¹⁴⁾

Není-li dělení věcí beze změny jejich podstaty možné, mohou se podíloví spoluvlastníci dohodnout, že věc připadne jednomu či několika spoluvlastníkům a ostatní budou dle výše svých podílů poměrně vyplaceni. Jedná se tedy o pozbytí spoluvlastnického podílu za náhradu, mající za následek, že se spoluvlastnictví ruší a zakládá znovu s jiným počtem spoluvlastníků a jinou velikostí podílů. Nejde o převod vlastnictví, ale o *přikázání* (v případě dohody lze nazvat spíše *přenecháním*) věci jednomu nebo více spoluvlastníkům. Fakt, že ostatní bývalí spoluvlastníci musí být vyplaceni, je jasným projevem zásady úplnosti při vypořádání - musí být vypořádáno vše, tudíž ten, kdo svého podílu pozbývá, je vyplacen. Praktické řešení této situace je komplikované hlavně z hlediska určení ceny věci pro účely vypořádání. Věc je nutné ohodnotit v penězích. V praxi se tak děje zpravidla znaleckým posudkem. Cena věcí

movitých bývá vymezena tržní formou, tedy jako obvyklá cena objektivně srovnatelné věci v daném tržním prostředí. Cena věci se vymezuje ke dni zániku podílového spoluvlastnictví. Pokud by mezi dobou zániku podílového spoluvlastnictví a dobou jeho vypořádání proběhl nepřiměřeně dlouhý časový úsek, bylo by jistě na místě určit cenu nově, a to s přihlédnutím ke změně rozhodných okolností. Co se týká nemovitostí, cena může být určena více způsoby. Tržně, nákladově (součet nákladů vynaložených na stavbu nemovitosti v době určení ceny) nebo výnosově (roční zisk z pronájmu srovnatelné nemovitosti v téže lokalitě = ročnímu výnosu z úroků z ceny nemovitosti, výše úroků dle úrokové míry ČNB). Takto získaná cena věci se použije k určení výše částky, kterou bude budoucí vlastník (více vlastníků) povinen vyplatit těm, kdo napříště vlastníky nebudou. Vznik této povinnosti je dán účinností dohody a určení termínu splatnosti je už na dohodě jednotlivých osob.

Spoluvlastníci se mohou dohodnout i na takovém řešení, že společnou věc prodají a rozdělí si výtěžek. Jelikož mají při vypořádání poměrně značnou volnost výběru způsobu, je i takové řešení možné. Jelikož je jeho forma úzce spojena s vypořádáním rozhodnutím soudu, bude vyložena v příslušné kapitole níže.

ObčZ v ust. § 116 vymezuje pojem „osoby blízké“ jako kategorii osob v důvěrnějším vzájemném vztahu. Zákon zde pamatuje na společenské hledisko dobrých mravů a silnějších citových vazeb, které by měly v příbuzenských poměrech panovat¹⁵). Takto vymezené osoby mají samozřejmě zvláštní roli i ve spoluvlastnických vztazích - zejména co se týká

institutu předkupního práva. Ohledně zrušení spoluvlastnictví a následného vypořádání dochází často mezi blízkými osobami k roztržkám a nesrovnalostem, náhle motivovaným finančním zájmem dřívějších spoluvlastníků. Z hlediska společenské mravnosti by však samozřejmě měly platit zejména v těchto vztazích zásady jako vstřícnost, tolerance a vzájemné porozumění, neboť právo a mravnost jsou dvě související kategorie.

Zvláštním typem právního úkonu, následujícího po ukončení procesu vypořádání je tzv. *kvitance*. Přestože text zákona tento termín nezná, obsahově je obsažen v ust. § 141 odst. 2 ObčZ. Jde o povinnost každého bývalého spoluvlastníka vydat ostatním spoluvlastníkům písemné potvrzení o tom, jakým způsobem se vypořádali. Nutno dodat, že povinnost vydat toto potvrzení vzniká pouze v případě, kdy dohoda o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví neměla písemnou formu. Při písemné formě dohody sama dohoda kvitanci nahrazuje. Kvitance tedy přichází v úvahu u vypořádání spoluvlastnictví movitých věcí, neboť dohoda o vypořádání nemovitostí je obligatorně písemná. Z praktického hlediska půjde o zajištění právní jistoty třetích osob při dispozici s věcmi dříve patřícími do podílového spoluvlastnictví, a to zejména v okamžiku, kdy ke zrušení a vypořádání došlo neformálním způsobem. Samotná kvitance je tedy spíše aktem směřujícím ke zvýšení právní jistoty, protože kdyby spoluvlastník odepřel toto potvrzení vydat, nemá to vliv na platnost dohody. Každopádně je možné se splnění povinnosti vydat potvrzení domáhat u soudu¹⁶).

2.b) Vypořádání rozhodnutím soudu

Rozhodnutí soudu je druhou eventualitou způsobu zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. Není-li dohoda spoluvlastníků možná a přesto je nutné spoluvlastnictví zrušit a vypořádat, provede ho soud. Tento postup je vyjádřen v textu zákona zcela jasně: ust. § 142 odst. 1 věta první ObčZ - „nedojde-li k dohodě, zruší spoluvlastnictví a provede vypořádání na návrh některého spoluvlastníka soud.“ Skutečnost, že řešení vzájemných vztahů spoluvlastníků při vypořádání soudní cestou je až sekundárním prostředkem, lze pochopit také z ust. § 142 odst. 2 ObčZ, které říká, že soud z důvodů zvláštního zřetele hodných spoluvlastnictví nezruší a nevypořádá.

Z textu zákona dále vyplývá, že soudní řízení je v tomto případě možné zahájit pouze na návrh. Oprávněnými osobami k tomuto návrhu jsou někteří ze spoluvlastníků. Postavení navrhovatele mezi spoluvlastníky je zcela nerozhodné - může to být i spoluvlastník, jehož spoluvlastnický podíl je nejmenší. Právo požadovat zrušení a vypořádání soudem má tedy každý ze spoluvlastníků a není možné, aby byl tohoto práva jakkoli zbaven; nemohou ho ani vyloučit spoluvlastníci, jejichž podíly na věci jsou kvantitativně vyšší! Jedinou povinností navrhovatele, je prokázání jeho věcné legitimace - tedy prokázání, že je spoluvlastníkem věci. Další komplikací přináší situace, kdy spoluvlastnický podíl náleží oběma manželům v rámci SJM. Jelikož zrušení podílového spoluvlastnictví není možné považovat za obvyklou správu majetku podle ust. § 145 odst. 2 ObčZ, bude nezbytné, aby návrh podali oba manželé společně¹⁷⁾.

Z procesního hlediska jsou účastníky řízení všichni spoluvlastníci. Jde o takový typ řízení, kdy se účinky rozsudku musí vztahovat na všechny účastníky hmotněprávního vztahu podle ust. § 91 odst. 2. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ). Okruh subjektů - spoluvlastníků musí být pro řízení přesně a jasně určen. Například nelze rozhodovat o spoluvlastnictví před skončením řízení o dědictví, které okruh spoluvlastníků k věci teprve vymezí. Dalším procesním aspektem spoluvlastnického řízení je zásada, že jelikož se jedná o řízení nesporné a z věci vyplývá určitý způsob vypořádání mezi účastníky, soud vychází z ust. § 153 odst. 2 OSŘ - není vázán návrhy stran. Může tedy rozhodnout zcela podle svého uvážení - může sám rozhodnout o detailech vypořádání způsobem předloženým v návrhu, ale použít může i způsob, který vůbec nebyl navržen (za dodržení závazného pořadí)! Toto oprávnění dává soudu nejen ust. § 153 odst. 2 OSŘ, ale také § 142 odst 1 věta druhá ObčZ - hlediskem je pouze velikost podílů a účelné využití věci¹⁸).

V řízení tohoto typu se odráží výše zmíněná zásada úplnosti, a to tak, že v praxi bývá často řízení o zrušení a vypořádání spojeno s řešením dalších návrhů a nároků jednotlivých spoluvlastníků ohledně společné věci - půjde nejčastěji o investice spoluvlastníka do společné věci, náklady vynaložené na její opravu či zhodnocení. Soud i v případě samostatného návrhu jednotlivá řízení sloučí, což potom napomáhá hospodárnosti a účelnosti společného řízení. Tento přístup je někdy nazýván *vypořádáním v širším slova smyslu*. Vždy je ovšem nutno dbát, aby všechny nároky,

návrhy či protinávrhy měly základ v předmětném spoluvlastnickém vztahu.

Konečný rozsudek ve věci má povahu konstitutivní právní skutečnosti, která působí vznik nových právních vztahů. Je namístě jeho přesnost a určitost, neboť dosavadní právní vztahy ruší a zakládá nové; důležité to bude zejména při vypořádání spoluvlastnictví nemovitosti, kdy je pravomocný rozsudek soudu podkladem pro zápis nových vlastnických vztahů do katastru nemovitostí. Samotný zápis bude proveden záznamem, jenž má deklaratorní účinek - pouze potvrzuje vztahy, které byly založeny rozsudkem¹⁹). V otázce opravného řízení je nutné brát zřetel na skutečnost, že samotné rozhodnutí tvoří nedělitelný celek, a tak se případné opravné prostředky vztahují vždy na celý výrok rozsudku, přestože se jimi účastník domáhá třeba jen určité části.

Ustanovení § 142 ObčZ kogentně stanovuje pořadí způsobu vypořádání soudem. 1. Reálné rozdělení věci, 2. Příkázání věci jednomu nebo více spoluvlastníkům, 3. Nucený soudní prodej věci a rozdělení výtěžku podle podílů. Jak bylo řečeno, tento postup je kogentně stanoven, je tedy závazný a soud zde nemá možnost vlastního uvážení v otázce výběru pořadí těchto způsobů! Zároveň je způsob, kterým se spoluvlastnictví zrušuje, součástí výroku rozsudku.

Reálné rozdělení věci je první eventualitou soudního vypořádání. Zvolení tohoto způsobu jako prvního v pořadí přede všemi ostatními se nabízí zejména proto, že je nejprůhlednější a z „laického pohledu“ také nejspravedlivější, neboť každý za spoluvlastníků je

spoluvlastníkem proto, aby ze spoluvlastnického vztahu něco měl. Platí zde obdobná pravidla jako u reálného rozdělení věci v případě vypořádání dohodou podílových spoluvlastníků - věc musí být fakticky dělitelná, po rozdělení musí být jednotlivé prvky věci (které už mají po rozdělení původní věci povahu věcí samostatných) samostatně využitelné a následné rozdělení věci mezi bývalé spoluvlastníky musí odpovídat dříve existujícím spoluvlastnickým podílům. Hlavní principiální rozdíl je možné spatřovat v pojetí reálného rozdělení. Přestože při rozdělení dohodou spoluvlastníků platí pravidla využitelnosti jednotlivých prvků rozdělené věci a funkční opodstatněnosti tohoto rozdělení, je pravdou také to, že spoluvlastníci mohou věc rozdělit víceméně jakkoli, pokud se na tomto rozdělení všichni bezvýhradně shodnou. Pokud by tedy dohoda spoluvlastníků podle ust. § 141 odst. 1 ObčZ byla formálně bezvadná a uzavřená zcela v souladu s právními předpisy, mohla by mít jakýkoli obsah. Tuto skutečnost je nutno si uvědomit, přestože je to spíše teoretický případ. Oproti tomu v případě rozdělení spoluvlastnictví soudem, soud dle ust. § 142 odst. 1 ObčZ přihlíží z úřední povinnosti k účelnému využití věci a velikosti spoluvlastnických podílů. V tomto ustanovení zákona lze tedy spatřovat jakousi pojistku pro jednotlivé spoluvlastníky, že v případě návrhu dohody, jež se jim jeví jako nevýhodná, se mohou obrátit na soud a v řízení bude prokazatelně přihlédnuto k objektivním zájmům všech spoluvlastníků - účelnému využití věci a rozdělení dle spoluvlastnických podílů. Jedná se tedy o povinnost soudu tyto faktory zohlednit a jeho postup je přezkoumatelný a napadnutelný

opravným prostředkem. Další pojistkou jsou tedy procesní prostředky umožňující účast na řízení a možnost přezkoumání rozhodnutí soudem vyšší instance.

Reálné dělení movitých věcí je ovládáno stejnými pravidly, která spoluvlastníci použijí při dělení dohodou, u dělení nemovitostí je nutné přiblížit další specifika, která má soud k dispozici. Jelikož soud není vázán obsahem návrhu na vypořádání spoluvlastnictví, může při rozdělení uplatnit vlastní úvahu a použít postup zřízení institutu věcného břemena. V praxi je tento způsob realizován zřízením věcného břemena k tíži nově vzniklé nemovitosti ve prospěch vlastníka jiné nově vzniklé nemovitosti. Toto pravidlo navazuje na ust. § 135c ObčZ, které umožňuje zřízení věcného břemena rozhodnutím soudu. Zřízením věcného břemena je v této situaci sledováno, aby nově vzniklé nemovitosti v důsledku rozdělení společné věci mohly samostatně fungovat a plnit svůj účel. V praxi mohou mít tato věcná břemena různou povahu, častým typem bývá právo vstupu na cizí pozemek za účelem chůze a jízdy k vlastnímu pozemku, je možné se setkat i např. právem užívání studny náležící k sousední nemovitosti, možné jsou i kombinace různých forem. Obecně pro tento druh věcných břemen platí, že mohou být spojena pouze s vlastnictvím určité nemovitosti, nikoli s určitou osobou²⁰).

Další skutečností je fakt, že reálné rozdělení a jeho následky nemohou být na újmu třetím osobám, jimž náleží určitá práva k rozdělované věci. Jsou to nejčastěji práva vyplývající z věcných břemen zatěžujících rozdělovanou nemovitost. Výsledný stav po rozdělení nemovitosti nemůže být pro tyto třetí osoby nevýhodnější než stav předchozí a

v rozhodnutí je nutno přesně vymezit, jak se bývalí spoluvlastníci podílejí na těchto právech vůči třetím osobám. I tento aspekt musí soud v řízení zohlednit, a to z úřední povinnosti.

Jestliže nelze věc reálně rozdělit podle spoluvlastnických podílů přistupuje soud k druhému řešení, kterým je *přikázání věci jednomu nebo více spoluvlastníkům*. Základním pravidlem v tomto případě je, že k tomuto přikázání dochází za náhradu. Naplňuje se tak zásada úplnosti - žádný z bývalých spoluvlastníků nemůže pozbýt hodnoty, kterou jeho spoluvlastnický podíl představuje, stejně tak jako v opačném směru - žádný se nemůže bezdůvodně obohatit o to, co mu dříve nepatřilo. Logicky se nám zde nabízí právní definice tohoto stavu - šlo by o bezdůvodné obohacení dle ust. § 451 a násl. ObčZ.

Subjektem, kterému je věc přikázána - budoucím vlastníkem věci - je vždy jen a pouze některý ze spoluvlastníků (příp. někteří ze spoluvlastníků). Nemůže to být žádný jiný subjekt. Žádný vliv zde nemá ani institut tzv. osob blízkých, který chápeme dle ust. § 140 ObčZ ve spojení s § 116 ObčZ jako příbuzné osoby, které mají z tohoto titulu vyšší privilegia než ostatní třetí osoby, což se promítá do institutu předkupního práva při převodu spoluvlastnického podílu - pravidlo přednostní nabídky ostatním spoluvlastníkům neplatí, jde-li o převod na osobu blízkou. V případě přikázání věci rozhodnutím soudu však nejde o převod spoluvlastnického podílu, nýbrž o zrušení podílového spoluvlastnictví a účastníky řízení jsou jen podíloví spoluvlastníci.

Následkem rozhodnutí soudu mohou nastat dvě alternativy budoucího uspořádání: 1. věc je přikázána jednomu ze spoluvlastníků, který se tímto stává výlučným vlastníkem věci a vzniká mu povinnost poskytnout ostatním spoluvlastníkům náhradu dle jejich zaniknuvších spoluvlastnických podílů, 2. věc je přikázána několika spoluvlastníkům a vzniká mezi nimi nový spoluvlastnický vztah odlišný od původního a zároveň povinnost poskytnutí náhrady těm, kteří spoluvlastníky napříště nebudou. Nezbytnou podmínkou obou variant je souhlas nového vlastníka (nových spoluvlastníků) s přikázáním věci. Dalším hlediskem, které soud sleduje, je účelné využití věci. Roli zde budou hrát zcela jistě skutečnosti jako řádnost hospodaření jednotlivých spoluvlastníků se společnou věcí, osobní a sociální situace spoluvlastníků, schopnost budoucího vlastníka hospodařit s věcí, atd. Pro úplnost je třeba zopakovat, že zohlednění účelnosti budoucího uspořádání je povinností soudu danou výslovně zákonem.

Posledním problémem je otázka vyčíslení vyplácené náhrady. Dochází k němu obdobným způsobem jako při spoluvlastnické dohodě, pochopitelně za ingerence soudu. Vychází se ze stavu věci ke dni zániku spoluvlastnictví, přičemž se jeví jako účelné, aby mezi zánikem a uzavřením procesu vypořádání uplynula co nejkratší doba. Jinak by bylo nutné vyčíslení náhrady provést znovu. Zohlednit je třeba hlavně prostředky, které za trvání spoluvlastnictví jednotliví spoluvlastníci na společnou věc vynaložili a samozřejmě výši spoluvlastnických podílů. Dále se také bude řešit otázka, jak budou zavázáni spoluvlastníci, jimž byla věc přikázána, k výplatě náhrady. Řešení této otázky je

opět úkolem soudu. Přestože logickým a nejčastěji užívaným postupem je závazek splacení celkové sumy dílčím způsobem podle nově vzniklých spoluvlastnických podílů, v praxi může dle okolností přicházet v úvahu i solidární závazek.

Posledním a i pro soud krajním řešením je *nucený prodej věci a rozdělení výtěžku*. Namísto je takové řešení v okamžiku, kdy žádný ze spoluvlastníků nejeví o věc zájem, ale trvají na zrušení spoluvlastnictví. Soud nařídí soudní prodej věci, přičemž se postupuje podle ust. § 348-349 OSŘ - Rozdělení společné věci. Při realizaci prodeje se postupuje dle příslušných ustanovení OSŘ o prodeji věci movitých a o prodeji nemovitostí. Určité problémy při praktické realizaci přináší rozhodnutí soudu a jeho následný výkon. V době rozhodnutí soudu je totiž stále nejisté, zda bude prodej věci skutečně proveden. Tomu musí být přizpůsoben výrok rozsudku, který je formulován způsobem, že působí zánik spoluvlastnictví s odkládací podmínkou, vázanou na prodej věci. V případě že se prodej nezrealizuje, zůstává věc nadále v podílovém spoluvlastnictví. Nezbytnou součástí výroku je i uvedení podílů, podle kterých bude pravděpodobný výtěžek mezi bývalé spoluvlastníky rozdělen²¹).

Soud vždy zkoumá důvodnost vypořádání spoluvlastníků a sám určuje formu tohoto vypořádání. Je však vázán zákonem stanoveným pořadím jeho jednotlivých způsobů. Toto pravidlo jasně vyplývá z ust. § 142 odst. 1 ObčZ. Pokaždé dochází k co možná nejvíce objektivnímu posouzení aktuální situace z hlediska stavu rozdělované věci, hospodárnosti a

účelnosti pro její další využití, vztahy mezi jednotlivými spoluvlastníky, apod. Jediným případem, kdy formu vypořádání za účasti soudu určují sami spoluvlastníci a nikoli soud, je schválení soudního smíru podle § 99 OSŘ. Soudní smír má blízko k vypořádání spoluvlastnickou dohodou. Jde o dohodu spoluvlastníků schválenou soudem, kdy soud nezkontroluje formu vypořádání, ale pouze její soulad s právem. Nezáleží na tom, jak se mezi sebou účastníci vypořádají, to je jen jejich vnitřní záležitost. Následný smír má povahu pravomocného rozsudku. Soud jako nadřízená autorita dohlíží na vypořádání a jediné, co ovlivňuje, je soulad s platnými právními předpisy.

V okamžiku, kdy je započato soudní řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví a účastníci trvají na zrušení, vzniká soudu povinnost vydat rozhodnutí. Existuje jediná výjimka z této zásady, a ta je vyjádřena v § 142 odst. 2 ObčZ - soud za jistých okolností nezruší a nevypořádá podílové spoluvlastnictví přikázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku. V obou případech je tento postup soudu legitimován existencí důvodů zvláštního zřetele hodných. Co je za tyto důvody považováno, je už otázkou každého individuálního případu. Jak známo, „důvody zvláštního zřetele hodné“ jsou neurčitým právním pojmem a jejich konkrétní aplikace bude vyžadovat spíše studium judikatury s ohledem na konkrétní skutkový stav. Obecně možno tvrdit, že se jedná o takové skutečnosti, kdy by případný způsob vypořádání některého spoluvlastníka, či více z nich, poškodil a jako jediné účelné řešení se jeví zachování stávajícího spoluvlastnického vztahu²²).

3. Vypořádání společného jmění manželů

Jak již bylo výše uvedeno, objektem SJM „určitá majetková masa, jejíž jednotlivé předměty jsou proměnlivé“. Tato definice je nejsrozumitelnějším popisem pojmu SJM, přestože má v sobě jistou dávku neurčitosti. Ona neurčitost je dána samotnou funkcí SJM a jeho místem v platném právu. Řadíme ho mezi věcněprávní kategorie, čemuž odpovídá i jeho zařazení mezi ustanovení ObčZ (část druhá - věcná práva, hlava druhá - spoluvlastnictví a společné jmění, § 143 a násl. ObčZ). Funkcí SJM je účelné řešení majetkových poměrů mezi manžely, tedy takové uspořádání těchto vztahů, které napomáhá naplňovat společensko-ekonomický cíl manželského svazku mezi mužem a ženou. Pokud pomineme filozofické a jiné společenskovední úvahy nad institutem manželství, je cíl manželského soužití definován poměrně jasně v ust. § 1 odst. 2 ZoR, který říká: *„Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“*

SJM tedy chápeme jako *společenství majetkových práv a povinností*, zabezpečující po právní stránce především ekonomickou rovnoprávnost muže a ženy v manželství spolu se zajištěním řádného a důstojného a zdravého vývoje a výchovy dětí. To také se zřetelem k tomu, že největší část příjmů občanů tvoří příjmy lidí žijících v právně existujícím manželském svazku - SJM je tedy převážnou formou vlastnictví fyzických osob ve společnosti.

S ohledem na podílové spoluvlastnictví, jehož pojem a vypořádání byly předmětem předchozího výkladu, je nutné zdůraznit určitá specifika SJM, která se následně promítají do způsobu jeho vypořádání.

Jako první rozdíl se nabízí skutečnost, že podíly, a to ani ideální, ani reálné, u SJM vymezeny nejsou. Dřívější pojetí majetkového společenství manželů, které neslo název „bezpodílové spoluvlastnictví manželů“ a bylo novelou ObčZ roku 1998 nahrazeno pojmem SJM, bylo sice terminologicky výstižné, ale ne úplně přesné. U SJM totiž skutečně podíly vymezeny nejsou, ovšem v okamžiku nutnosti vypořádání se má za to, že podíly obou manželů jsou stejné (§ 149 odst. 2 ObčZ), procesní důsledek to má ten, že pokud by jeden z manželů tvrdil opak, měl by povinnost to prokázat a nesl by tedy důkazní břemeno. Jelikož v praxi dochází k souladu s domněnkou, že podíly jsou stejné, velice zřídka, je tato poznámka poměrně důležitá.

Dalším rozdílem je již zmíněné pojetí předmětu SJM. U podílového spoluvlastnictví hovoříme o individuálně určené věci. Pokud se spoluvlastnictví zrušuje a vypořádává, tak vždy u této konkrétní individuálně určené věci, která se následně rozděluje, přikazuje nebo prodává. V případě SJM jsou jeho hodnoty proměnlivé - tvoří ho soubor movitých a nemovitých věcí, oprávnění a závazků společně tvořících funkční celek práv a povinností - určité hodnoty do tohoto celku v průběhu času vstupují a zase z něj vystupují. Existuje tedy fungující celek, majetková masa se kterou je manžely disponováno k různým účelům. Přes tuto proměnlivost je možné vymezit dobu vzniku a dobu zániku SJM, který s sebou nese potřebu vypořádání celého majetku²³).

Jedním z klíčových momentů pro vypořádání je zánik SJM. Vypořádání je logickým následujícím postupem směřujícím k ujasnění a novému uspořádání vznikajících

majetkových vztahů mezi osobami, které spolu byly manželském svazku.

A) K zániku SJM dochází vždy při zániku manželství. ZoR taxativně vypočítává právní skutečnosti, působící zánik manželství, jsou jimi - 1. smrt nebo prohlášení jednoho z manželů za mrtvého (§ 22 ZoR), 2. rozvod manželství (§ 24 a násl. ZoR). Konkrétním datem zániku SJM bude tedy den smrti jednoho z manželů, den nabytí právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení jednoho z manželů za mrtvého a den nabytí právní moci rozhodnutí soudu o rozvodu manželství.

B) Dalšími případy zániku společného jmění, které nacházíme v jiných zákonech, jsou - 1. nabytí právní moci výroku trestního soudu o propadnutí majetku státu (podle § 52 TZ), 2. prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů podle (podle § 14 odst. 1 písm. k) ZKV). Konkrétní určení data zániku SJM je důležité pro jeho pozdější vypořádání, neboť je nutné znát stav jeho aktiv i pasiv k tomuto datu.

Specifickou situací je tzv. zúžení SJM podle § 143a ObčZ. Je to situace, kdy sice nedochází k zániku SJM, ale k oddělení jeho určité části, která se následně stává součástí výlučného vlastnictví jednoho z manželů, případně jejich podílového spoluvlastnictví. Dochází k tomu smlouvou manželů (§ 143a ObčZ) nebo na základě rozhodnutí soudu (§ 148 odst 1 a 2 ObčZ). Je třeba dodat, že tento postup lze použít i opačně, a to v případě opětovného rozšíření rozsahu SJM po jeho předchozím zúžení. Hlavním poznatkem je zde ovšem ta skutečnost, že určitý majetek je ze SJM vydělen a dle shora uvedené zásady úplnosti musí být vypořádán. Z pojmového hlediska tedy i zde dochází k vypořádání, přestože mu nepředchází zánik SJM. Vypořádání

se řídí zcela stejnými pravidly a zásadami jako při zániku SJM, o kterých bude pojednáno níže. Na to ostatně odkazuje ve svém ust. § 149 odst. 4 ObčZ.

V případech, kdy dojde k zániku SJM bez zániku manželství, je možné opětovné obnovení SJM pouze rozhodnutím soudu na návrh jednoho z manželů. Toto pravidlo, vyslovené v ust. § 151 ObčZ je kogentní. Soud bude v řízení zkoumat skutečnost, zda odpadly důvody, které měly dříve za následek zánik SJM. Rozhodnutí soudu bude mít konstitutivní charakter s právními účinky *ex nunc*. Takový postup je nezbytný proto, že ať už došlo k předchozímu zániku SJM jakýmkoli způsobem, bylo logicky nutné jeho vypořádání. Výrok rozhodnutí soudu o jeho obnovení tedy vytváří novou právní situaci, kdy vznikají takové právní vztahy, které tu doposud nebyly²⁴).

SJM je „*proměnlivou majetkovou masou*“, která zahrnuje movité i nemovité věci, oprávnění, závazky nebo majetek sloužící k podnikání jednoho či obou manželů (byl-li k tomu druhým manželem udělen souhlas podle § 146 ObčZ), tato majetková masa musí být celá vypořádána. Opět se projevuje zásada úplnosti, kdy veškerý majetek, aktiva, pasiva, atd. přecházejí do vlastnictví subjektů odlišných od manželů v rámci SJM. Nastane-li situace, že některá věc ze SJM vypořádána není, např. z důvodu náhodného opominutí, nepůsobí tato skutečnost neplatnost už provedeného a dokončeného vypořádání, ale provede se tzv. „dovypořádání“ dosud nevypořádané věci, s přihlédnutím k tomu, co už vypořádáno bylo.

Celkově shrnuto, můžeme hovořit o vypořádání SJM ve třech úrovních:

1. vypořádání SJM v nejužším smyslu

2. vypořádání v širším smyslu

3. vypořádání manželů v poměru ke vnějším vztahům

ad.1) do této kategorie řadíme určení, kdo z manželů se stane vlastníkem té určité individuální věci. Jeden z bývalých manželů tedy vlastnictví k věci konstitutivně nabude a druhý pozbude. Může nastat i situace, že při vypořádání vznikne k věci podílové spoluvlastnictví obou bývalých manželů. K takovému vypořádání dochází tedy zpravidla v rámci celkového postupu vypořádání - ad.2)

ad.2) jelikož SJM je majetkovou masou, vypořádává se celý tento fungující systém společného jmění. Jedná se tedy o proces rozdělení celého souhrnu věcí beze zbytku spolu s celkovým majetkovým vyrovnáním mezi bývalými manžely. Při vypořádání v širším smyslu nastává tedy souhrnná bilance společného majetku, oprávnění, závazků a jiných práv.

ad.3) při vypořádání SJM jako majetkového společenství jde o zásah do majetkové sféry určitých subjektů, může mít v jistém smyslu vliv i na zájmy třetích osob. Vycházíme v první řadě ze zásady, že vypořádání mezi bývalými manžely ovlivní do budoucna pouze vztahy mezi jimi samotnými a nemění nic na právech a povinnostech třetích osob. Toto pravidlo potvrzuje i ust. § 150 odst. 2 ObčZ, které znemožňuje, aby byla manželskou vypořádací dohodou dotčena či zkrácena práva věřitelů. Nelze ovšem vyloučit situaci, kdy třetí osoba sama přistoupí na změnu určitého právního poměru mezi ní a bývalými manžely. Příkladem z praxe by byla situace, kdy věřitel vysloví souhlas s převzetím dluhu obou manželů v rámci SJM jedním z nich, a ten se stává po vypořádání výlučným dlužníkem věřitele. Taková situace je

odlišná v tom, že k převzetí dluhu jedním z bývalých manželů dochází za souhlasu věřitele, tedy na základě jiné právní skutečnosti, než je vypořádací dohoda manželů. Vypořádání tedy může jako samostatná právní skutečnost ovlivnit vztahy pouze mezi bývalými manžely navzájem²⁵).

Významným specifikem oproti vypořádání podílového spoluvlastnictví jsou u SJM *zásady*, které je nutno dodržet, vyplývající ze společenského pojetí manželského vztahu, jeho účelu a charakteru. Manželství jako zákonem uznaný pevný vztah mezi mužem a ženou směřující k založení rodiny a řádné výchově dětí požívá větší ochrany než jiné vztahy, což se promítá do majetkoprávních poměrů. Ten, kdo vynaložil pro společné soužití více než druhý, bude při vypořádání zvýhodněn. V textu zákona nacházíme zásady v § 149 ObčZ. Jsou kogentním ustanovením a v případě vypořádání rozhodnutím soudu k nim soud přihlíží z úřední povinnosti.

1. *zásada, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné.*

Tato zásada je pravidlem, jehož účelem je snaha o zrovnoprávnění obou stran (muže a ženy) v manželském svazku; v řízeních se soulad této zásady se skutečností prakticky neobjevuje. Víceméně vždy dochází k určitým sporům a nesrovnalostem ohledně výše podílů a protože strana, která tvrdí opak (tedy že podíly nejsou stejné), nese důkazní břemeno, musí prokázat objektivně hodnotitelné důvody, které takový stav opravňují - nejčastějším důvodem bývají větší či menší zásluha jednoho z manželů o nabytí a udržení společného jmění, nezodpovědné jednání vůči rodině,

způsobení škody, která byla za trvání manželství uhrazovaná ze společných prostředků, atd.

2. zásada, že každý z manželů má právo požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a každý z manželů je povinen nahradit to, co bylo ze společného majetku vynaloženo na jeho oddělený majetek.

Tato zásada se vztahuje na situace, kdy výlučný majetek jednoho z manželů byl použit či vynaložen na majetek společný. Je nerozhodné, zda šlo o majetek nabytý do výlučného vlastnictví před vznikem manželství nebo za trvání manželství (např. věci získané děděním), obligatorní jsou dva aspekty - musí jít o výlučné vlastnictví a účastník musí učinit příslušný projev vůle. Nejčastějšími případy budou věci tvořící věno jednoho z manželů (např. automobil, finanční částka, nemovitost) a věci tvořící dědictví. Tato zásada je formulována poměrně jasně a logicky, ale její aplikace v praxi činí nemalé obtíže. Jelikož již z textu zákona je patrné, že dochází k vynaložení věci na společný majetek, je hodnota věci „přidána“ ke společnému majetku manželů a mnohdy je komplikované se dopátrat hodnoty věci a ještě komplikovanější je její vyčíslení při následném vypořádání. Pro ilustraci praktický příklad:

- manželství bylo uzavřeno v roce 1979 a jeden z manželů roku 1985 získal dědictvím nemovitost v nominální hodnotě 270.000,- Kč. Nemovitost byla po dvou letech za tuto cenu prodána a po dohodě obou manželů byla finanční částka prodejem získaná investována do budování jiné nemovitosti manželů, která byla stavěna za účelem společného bydlení rodiny v budoucnu. Pokud by např. koncem 90. let bylo po případném rozvodu manželství nutno provést vypořádání společné nemovitosti, bylo by velice komplikované vyčíslit výši náhrady, kterou je oprávněn jeden z manželů požadovat. Při

vyčíslení je nutno přihlížet ke zhodnocení nové nemovitosti, změně cenových a ekonomických poměrů a aktuálnímu stavu právních předpisů v době vypořádání, tedy na konci 90. let.

Může ovšem nastat také situace, kdy v dohodě manželů zakládající zúžení SJM podle ust. § 143a ObčZ dojde k vydělení určité věci do výlučného vlastnictví jednoho z manželů. I takový majetek bude nezbytné v rámci této zásady vypořádat - došlo totiž k vynaložení určité věci ze SJM ve prospěch jeho odděleného majetku.

3. *zásada, že závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni oba manželé splnit rovným dílem.*

Vztahuje se na všechny závazky vzniklé za trvání manželství pokud nebyly ze SJM vyděleny postupem dle ust. § 143 ObčZ, tedy manželskou dohodou. V praxi může dojít např. k situaci, že dluh, zajištěný kvalifikovaným uznáním jednoho z manželů za souhlasu druhého, jsou povinni oba manželé uhradit společně a nerozdílně, což platí i pro dobu po rozvodu manželství; na takovou situaci navazují ust. § 145 odst. 3 spolu s ust. § 150 odst. 2 ObčZ.

4. *zásada, že při vypořádání se přihlédne k potřebám nezletilých dětí a k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu.*

Tyto dvě spolu související zásady taktéž naplňují předpoklad funkce a účelu instituce manželství ve společnosti. Do popředí dávají hodnoty jako je zdravý vývoj a řádná výchova nezletilých dětí a snaha o udržení rodiny. Konkrétní text zákona v ust. § 149 odst. 2 ObčZ hovoří termínem *potřeby* nezletilých dětí. Tento výraz lze vyložit jako konkrétní a reálné potřeby nezletilých dětí, zajišťující jejich existenční, zdravotní a výchovné

zabezpečení. Nelze tyto potřeby zaměňovat se zájmy dětí, které by bylo možné konkretizovat až v delším časovém horizontu, což by pro vypořádání SJM bylo značně obtížné či spíše nemožné. Rozhodující vliv budou mít tedy potřeby nezletilých dětí v době vypořádání. Teze zákonného textu „*jak se každý z manželů staral o rodinu*“ má v literatuře i rozhodovací praxi soudů víceméně ustálený výklad. Rozumí se jí pravidlo, že ten z manželů, který více pečoval o děti - jejich zabezpečení a výchovu, a obstarával společnou domácnost, má stejně hodnotitelné zásluhy jako manžel, který do rodiny přinášel peněžní prostředky a věnoval se svému profesnímu vzestupu. V praxi půjde hlavně o ženy, které plněním své biologické funkce a orientací na zajišťování potřeb rodiny obětují svou profesní kariéru a mnohdy i své další plány na společenské uplatnění. Je tedy ohodnocen i ten z manželů, který sice nepřináší do rodiny peněžní příjmy, ale přesto má nezanedbatelný vliv na prosperitu domácnosti.

5. zásada, že při vypořádání se přihlédne k tomu, jak se kdo zasloužil o nabytí a udržení společného jmění.

Tato zásada má úzkou návaznost na předchozí zásadu a na zásadu, že podíly manželů při vypořádání jsou stejné. Zohledňuje odůvodněné zásluhy každého z manželů o ekonomický rozvoj a stabilitu společného majetku, v praxi se navíc zohledňují i případná jednání v rozporu s majetkovými zájmy rodiny - neuvážené investice ze zdrojů SJM, financování vlastních zájmů jednoho z manželů společnými prostředky, atd.²⁶⁾

Nyní je možné přistoupit k popisu jednotlivých způsobů vypořádání. Všechny tři jsou uvedeny v ust. § 150 odst. 1.-4. ObčZ. Za čtvrtý typ je možné považovat i vypořádání SJM v rámci řízení o dědictví v případě smrti jednoho z manželů. Závazná pravidla týkající se tohoto řízení nacházíme v ust. § 1751 OSŘ a samotný výklad je zařazen níže, v kapitole týkající se vypořádání dědiců v rámci řízení o dědictví.

3.a) Vypořádání dohodou (bývalých) manželů

Dohoda jakožto způsob vypořádání je v příslušných ustanoveních ObčZ uvedena mezi jednotlivými způsoby vypořádání na prvním místě. Důvod je jasný - dohoda plně respektuje shodnou vůli účastníků, nejlépe šetří jejich hospodářské zájmy a odpovídá principu autonomie vůle.

Z formálního hlediska je občanskoprávní dohodou, tedy dvoustranným právním úkonem dle ustanovení ObčZ. Lze ji vázat na suspenzivní podmínku podle § 36 odst. 2 ObčZ. Podle některých právních názorů je možné takovouto dohodu uzavřít i ve prospěch třetí osoby v souladu s ust. § 50 ObčZ, zpravidla potom půjde o dohodu ve prospěch nezletilých dětí nebo rodičů některého z manželů (zajímavým příkladem je zřízení věcného břemena bydlení ve prospěch rodičů jednoho z bývalých manželů zatěžujícího nemovitost, která je předmětem vypořádání SJM); jde však spíše o výjimečné případy²⁷). Zákon kogentně předepisuje písemnou formu dohody o vypořádání SJM, přičemž se výslovně nezmiňuje o případné sankci neplatnosti. V praxi se ale ústní forma takovéto dohody téměř nevyskytuje. Písemnou formu zákon připomíná taktéž v případě vypořádání

nemovitostí v rámci SJM. Doba kdy má být dohoda uzavřena není přesně specifikována. Pokud dochází k vypořádání v důsledku rozvodu manželství, je zřejmé, že k němu dochází až po právní moci rozsudku. V ust. § 24a ZoR však předpis předpokládá dohodu o vypořádání (dokonce ji obligatorně předepisuje, aby mohlo být manželství rozvedeno), která má vzniknout ještě před zánikem manželství rozvodem, výkladem je ovšem možné dovodit, že se jedná o suspenzivní podmínku, která je vázána na kladné rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. V případě, kdy dochází k vypořádání v rámci zúžení SJM podle ust. § 143a ObčZ, není situace zcela jasná, protože SJM zaniká pouze v určitém rozsahu, ve kterém se následně vypořádává a v části, na niž bylo zúženo, nadále trvá. I když nedochází k přesné specifikaci doby, kdy musí být po rozvodu SJM vypořádáno, lze z textu zákona vyvodit dlouhodobou lhůtu, ve které je třeba ji uzavřít. Je jí lhůta tři let od zániku SJM - pokud v té době nebyla uzavřena nebo nebyl-li podán návrh na vypořádání k soudu, nastává zákonná domněnka vypořádání podle ust. § 150 odst. 4 ObčZ, toto pravidlo bude vyloženo níže.

Dohoda o vypořádání je častým řešením nastalé situace v případě zániku SJM v důsledku rozvodu manželství. Zpravidla k ní dochází i v situaci, kdy rozsah SJM je dohodou manželů pouze zúžen podle ust. § 143a ObčZ. Proto je v názvu této kapitoly termín „bývalých“ uveden pouze v závorce, neboť zde existuje případ, že k dohodě o vypořádání SJM dochází i bez předchozího zániku manželství. Dohoda je nepřípustná v případě zániku SJM smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením za mrtvého. V takové situaci

právo uzavřít dohodu nepřechází na dědice, nýbrž přichází pravomoc soudu v řízení o dědictví podle ust. § 1751 OSŘ.

Na závěr je nutné zdůraznit, že tato forma vypořádání SJM nejschůdnějším, nejspravedlivějším a nejklidnějším způsobem řešení nastalé situace při takovémto typu majetkového vypořádání. Je jasné, že hlavním faktorem jejího vzniku bude schopnost a ochota stran se dohodnout a v neposlední řadě i vůle ke společnému kompromisu. Jelikož se jedná o *majetkové* vypořádání, hrají zde velkou roli osobní zájmy a vlastnosti účastníků. Obsah takovéto dohody je v určité míře regulován soudem, který takovou dohodu schvaluje, a to z hlediska zásad obsažených v ust. § 149 ObčZ. Soud dbá na dodržení těchto zásad, ale nechává účastníkům určitou míru volnosti, což lze ospravedlnit právě jejich ochotou se dohodnout. Obsah dohody o vypořádání SJM lze z hlediska smluvní volnosti stran zařadit někam mezi dohodu o vypořádání podílového spoluvlastnictví a mezi rozsudek soudu o vypořádání SJM. Důvod je nasnadě - při vypořádání podílového spoluvlastnictví dohodou se soud takového úkonu vůbec neúčastní a spoluvlastníci se mohou dohodnout jakkoli v souladu s právními předpisy a dobrými mravy; výrok rozsudku soudu o vypořádání SJM musí zase obsahovat mnohem více obsahových náležitostí, neboť soud přihlíží k zásadám ust. § 149 ObčZ z úřední povinnosti a snaží se je naplnit v objektivní míře pro obě strany.

Nelze taktéž opomenout, že dohoda o vypořádání SJM je výhodná z hlediska hospodárnosti a délky soudního řízení o rozvodu manželství. Pokud musí majetek v SJM vypořádávat soud, musí provádět mnohem více formálních úkonů, dodržovat

lhůty a prověřovat velké množství skutečností. V dohodě je vše odsouhlaseno stranami, a přestože se jedná o nesporné řízení, kdy podle OSŘ soud může jít nad návrhy stran, činí tak soud jen minimálně, neboť v mnohém má relevantní skutečnosti za prokázané²⁸).

V ust. § 150 odst. 2 ObčZ nacházíme zvláštní ustanovení, týkající se ochrany práv věřitelů. Platí zásada, že dohodou nemohou být dotčena jejich práva, což je z praktického hlediska poměrně důležitá skutečnost. Mnohdy totiž dochází ke vzniku závazků, kdy úkon k závazku směřující učinil pouze jeden z manželů. Jelikož ovšem došlo ke vzniku závazku za trvání manželství, jsou oba manželé zavázáni věřiteli společně a nerozdílně, což výslovně uvádí ust. § 145 odst. 3 ObčZ; závazek tedy trvá i po zániku manželství. Pravidlo o ochraně práv věřitelů má úzkou souvislost s ust. § 143a odst. 4 ObčZ, které uvádí, že v případě dohody o zúžení rozsahu SJM se na obsah této dohody mohou manželé vůči třetí osobě odvolávat, jen v případě, pokud je třetí osobě obsah dané dohody znám²⁹).
Pro úplnost případ z praxe:

- podnikatel XY, který svým podnikáním v rámci privatizace začátkem 90. let získal značný majetek, se koncem 90. let dostal do rozporů se svými obchodními společníky. Následně došlo k několika soudním řízením, jejichž obsahem bylo většinou uplatňování nároků na náhradu škod způsobených podnikatelem XY při společném podnikání. XY byl v některých řízeních uznán povinným uhradit oprávněným poměrně vysoké finanční částky. Nemohlo ovšem dojít k exekuci, neboť XY byl v době, kdy ke způsobení prokázaných škod došlo, pouze jednatelem společností a veškerým majetkem, který XY podnikáním do svého vlastnictví nabyt, disponovala jeho manželka na základě dohody o zúžení rozsahu SJM, která byla uzavřena v souladu s ust. § 143a ObčZ a

řádně ověřena notářským zápisem. Podnikatel XY se na všech rozhodných listinách podepisoval „XY, bez účasti na společném jmění manželů“.

3.b) Vypořádání rozhodnutím soudu

Druhý způsob vypořádání SJM přichází v úvahu logicky v těch případech, kdy není možné dojít ke společné dohodě bývalých manželů nebo pokud nastoupila pravomoc soudu v řízení o dědictví. Rozhodnutím soudu nelze SJM vypořádat také tehdy, pokud nastaly podmínky k uplatnění domněnky podle § 150 odst. 4 ObčZ, o čemž bude pojednáno níže. Nastane-li řízení o vypořádání SJM, dochází k ingerenci soudu, který svým postupem zasahuje do majetkových a společenských vztahů obou manželů.

V širším pohledu je možné z ustanovení OSŘ vyzorovat jisté „rozhraničení kompetence soudů“ v řízení o vypořádání SJM, řízení o dědictví a případem vypořádání formou zákonné domněnky § 150 odst. 4 OSŘ³⁰). Kompetence soudu k vypořádání SJM v rámci řízení o dědictví podle ust. § 175l OSŘ je dána v případě, kdy zanikne manželství smrtí nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého a v případě, kdy manželství zaniklo jinak, ale jeden z manželů před podáním návrhu na vypořádání zemřel. Zákonná domněnka nastává po třech letech od doby zániku SJM. V této lhůtě musí být návrh na vypořádání podán soudu. Jedná se o lhůtu hmotněprávní, je tedy nezbytné, aby bylo podání před uplynutím lhůty soudu doručeno. Podáním tohoto návrhu se lhůta staví a je-li návrh podán i poslední den lhůty, je nutné vypořádat SJM před soudem (nedojde-li ke zpětvzetí návrhu; taková situace bude popsána níže).

Soudní řízení s sebou nese příslušná procesní pravidla. Postupuje se podle ustanovení OSŘ. Zákon neobsahuje zvláštní ustanovení o samostatném typu řízení, soud tedy postupuje podle obecných ustanovení o řízení. Z hlediska místní příslušnosti je příslušným okresní soud, který rozhodoval o rozvodu manželství. Jde o tzv. výlučnou místní příslušnost - ust. § 88 písm b) OSŘ; není tedy možné, aby smluvním úkonem účastníků či výběrem navrhovatele byl příslušným soudem soud jiný. Jedná se o řízení návrhové, které lze zahájit pouze na návrh, ke kterému je legitimován jeden z bývalých manželů. Obsahem tohoto návrhu je přepokládané uspořádání majetku který tvořil SJM s prokázáním příslušných skutečností³¹).

Soud je takovýmito návrhem vázán pouze potud, že *musí* rozhodnout o vypořádání. Nemůže takový návrh zamítnout - výjimku představuje skutečnost, že existuje předchozí platná dohoda o vypořádání celého SJM. Důležitou skutečností je, že *soud není vázán obsahem návrhu*. Toto pravidlo se vztahuje na rozhodování soudu ohledně tvrzení stran - jaký majetek je zahrnut do SJM, jaká je hodnota jednotlivých složek SJM, jakým způsobem bude vypořádání provedeno, atd. Jak bylo již výše uvedeno, soud má v tomto řízení značnou možnost vlastního uvážení a vlastního posouzení rozhodných skutečností. Bere přitom v úvahu na prvním místě zásady vypořádání SJM uvedené v ust. § 149 ObčZ - tyto zásady soud zohledňuje v co možná nejvyšší míře a dbá na jejich dodržení z úřední povinnosti. Tuto zákonnou povinnost soudu je nutné zdůraznit. Soud v těchto případech může rozhodnout značně odchylně od návrhů stran, pokud je to v souladu se zásadami vypořádání SJM a ku prospěchu

věci. Druhou stranou mince je, že soud logicky nemá tak široké možnosti volby budoucího uspořádání jako by měly strany pokud by se byly schopny dohodnout.

V rozhodnutí soudu se stejně jako v jiných případech vypořádání projevuje zásada úplnosti. Rozsudkem soud rozhoduje o celém majetku beze zbytku. V situaci, kdy došlo k pravomocnému rozhodnutí o vypořádání a dodatečně by se po tomto datu objevil další majetek, je nutné podat další návrh k soudu a soud provede samostatné řízení o tomto dalším majetku, přičemž při rozhodování zohlední předchozí rozsudek o vypořádání. Může ovšem nastat situace, že další majetek se objeví až po tříleté lhůtě od zániku SJM, zakládající zákonnou domněnku podle § 150 odst. 4 ObčZ. V takové situaci je nutné postupovat v souladu s tímto ustanovením a mít tento další majetek za vypořádaný dle zákonné domněnky. Takovouto teoretickou konstrukci lze odůvodnit, že sice dříve došlo k vypořádání, ale později objevený majetek doposud vypořádan nebyl. Dochází tedy k tzv. „souběhu jednotlivých typů vypořádání SJM“, kdy je část majetkové masy tvořící SJM vypořádána rozhodnutím soudu a část uplatněním zákonné domněnky³²).

Samotný rozsudek musí ve výroku obsahovat určení které věci komu připadnou. Pokud věci zůstávají tomu, kdo je má v držení, postačuje jednoduchý popis; pokud má dojít k vydání věci, je třeba ji popsat detailně, aby byla snadno identifikovatelná (pro případný výkon rozhodnutí). Součástí výroku je taktéž pariční lhůta k vydání věcí. Rozsudek o vypořádání SJM je *konstitutivním rozhodnutím!* Zakládá novou právní situaci, protože dosavadní vlastnický vztah ve formě SJM zaniká a zakládá se vlastnictví nové. Tato skutečnost

je důležitá pro případ, kdy dochází k vypořádání nemovitostí, neboť zápis v Katastru nemovitostí bude proveden záznamem, tedy deklaratorním aktem³³). K pozbytí vlastnického práva dojde již právní mocí rozsudku o vypořádání. V odůvodnění rozsudku musí být obsažen seznam věcí tvořících předmět vypořádání a jejich cena v penězích, obojí s řádným odůvodněním. Součástí rozsudku je i odůvodnění existence skutečností, zakládajících použití zásad podle § 149 ObčZ.

Specifickým případem je vypořádání SJM při uložení trestu propadnutí majetku podle § 52 TZ. Takový případ není řízením o vypořádání SJM mezi manžely. Dochází k situaci, že propadnutý majetek se dostává do dočasné správy státu v celém svém rozsahu a je určen jeho prozatímní správce. Tento prozatímní správce se vždy pokusí uzavřít dohodu o vypořádání s druhým manželem. Pokud k této dohodě nedojde, teprve potom rozhoduje o vypořádání soud. Odsouzený manžel následně logicky není účastníkem řízení, ale jeho procesní práva a povinnosti nabývá prozatímní správce. Pro řízení platí zcela stejná pravidla jako pro klasické soudní řízení o vypořádání SJM.

Podobná situace nastává, pokud je na majetek jednoho z manželů prohlášen konkurs podle ust. § 12a ZKV. Pokud dojde k prohlášení konkursu a majetek toho z manželů, který je v úpadku (dále jen úpadce) je součástí SJM, je nutné v souladu s ust. § 14 odst. 1 písm. k) ZKV, aby soud rozhodl o přikázání té části SJM, se kterou úpadce podniká, do výlučného vlastnictví úpadce. Takové přikázání soud provede spolu s vypořádáním SJM, přičemž nebude rozhodné,

zda úpadcův díl bývalého SJM bude větší či menší než díl druhého manžela. Při případné dohodě o vypořádání či, pokud není uzavřena, v soudním řízení je namísto úpadce účastníkem správce konkursní podstaty. Pro úplnost je třeba dodat, že případné dohody manželů o zúžení rozsahu SJM, rozšíření rozsahu SJM a dohody o vypořádání, které byly uzavřeny v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů spadající do SJM, jsou ex lege neplatné; stejně tak dohody uzavřené po podání takového návrhu (ust. § 26 odst. 3 ZKV³⁴).

3.c) Vypořádání podle zákonné domněnky dle ust. § 150 odst. 4 ObčZ

Posledním typem vypořádání SJM je uplatnění zákonné domněnky. Z praktického hlediska je významné zejména při komplikovaných vlastnických vztazích vznikajících při zániku jednoho manželství bez vypořádání SJM a následného uzavření dalšího manželství, které s sebou přináší vznik dalšího společného majetku a spoustu dalších navazujících práv a povinností. Pravidlo zákonné domněnky podle ust. § 150 odst. 4 ObčZ (dále jen zákonná domněnka) bylo vneseno do platného právního řádu již v době existence institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů začátkem osmdesátých let zákonem č. 131/1982 Sb. Jedná se o právní domněnku nevyvratitelnou³⁵).

Aby zákonná domněnka nastala a mohla být aplikována na uspořádání majetkových vztahů mezi bývalými manžely, je třeba splnění následujících podmínek:

1. existence nevypořádaného majetku v rámci zaniklého SJM
2. uplynutí tříleté lhůty od zániku SJM

3. po dobu tříleté lhůty zůstali oba účastníci naživu
Třetí podmínku je možné brát pouze jako dodatečnou, neboť v případě smrti nebo prohlášení jednoho z manželů za mrtvého nastává ex lege pravomoc soudu k vypořádání SJM v rámci řízení o dědictví. Již výše bylo uvedeno, že nevypořádaný majetek v rámci zaniklého SJM může tvořit pouze jeho část - mohlo dojít k vypořádání SJM, ale dodatečně se objevil majetek další. Je potom tedy možné, aby došlo k „souběhu jednotlivých typů vypořádání SJM“ (viz. výše).

Problémem v praxi je prokázání dodržení tříleté lhůty od zániku SJM. V tomto intervalu nesmí být uzavřena dohoda nebo podán návrh na vypořádání k soudu. Bývalý manžel nebo oba mohou namítnout, že došlo k dohodě. Následně musí její existenci i obsah prokázat. Pokud dohoda nemá příslušné náležitosti, je od počátku neplatná. Absolutní neplatnost je možné dovozovat z ust. § 40a ObčZ, kde mezi případy kdy může nastat relativní neplatnost není takový případ uveden. Pokud tedy dohoda platně nevznikla, či byla její neplatnost prokázána zpětně, má se za to, že SJM bylo vypořádáno zákonnou domněnkou. Důvody neplatnosti mohou být různé, v praxi se často objevuje nedodržení zásad dle ust. § 149 ObčZ. V případě podání návrhu na vypořádání se tříletá lhůta staví. Pokud by ovšem došlo ke zpětvzetí návrhu, lhůta by se počítala od doby zániku SJM bez ohledu na podání a následné zpětvzetí návrhu. Pojetí stavění lhůty je tedy odlišné od stavění lhůty např. u institutu promlčení dle ust. § 100 a násl. ObčZ³⁶).

Účinky, které po splnění zákonné domněnky nastanou, jsou kogentní a nový stav již nelze měnit. Nastává právní

událost, která má konstitutivní charakter. Konkrétní dopad má tato skutečnost na movité věci, nemovitosti a práva bývalým manželům společná. Co se týká *movitých věcí*, je rozhodujícím hlediskem držení věci za účelem osobního užívání v době uplynutí tříleté lhůty. Rozhodujícím faktorem je tedy, zda bývalý manžel v této době určitou věc, která dříve patřila do SJM, užívá pro potřebu svou nebo své rodiny či domácnosti; pak věc okamžikem uplynutí lhůty spadá do jeho výlučného vlastnictví. Nejde ovšem o nabytí vlastnického práva; tento proces je specifický, neboť zde dochází pouze k pozbytí vlastnického práva na straně toho z manželů, který věc nemá v držení a neužívá ji pro vlastní potřebu. V tomto pravidle můžeme zdánlivě vypožorovat analogii k institutu vydržení movité věci podle ust. § 134 odst. 1 ObčZ. Jde o stejnou lhůtu a o podobné podmínky - ten z bývalých manželů, který má věc v držení s ní nakládá jako vlastník (termín „jako vlastník“ je užit i samotném textu zákona - ust. § 150 odst. 4 věta první ObčZ) a druhý z bývalých manželů neprojevuje o věc zájem, protože během tříleté lhůty měl možnost podat návrh na vypořádání k soudu. Jde však pouze o analogii, instituty nelze zaměňovat! Ohledně ostatních movitých věcí, které nejsou v držení ani jednoho z bývalých manželů, platí, že přecházejí do podílového spoluvlastnictví s tím, že podíly na nich jsou stejné. Jestliže v předchozím případě dochází k pozbytí vlastnictví u jednoho z bývalých manželů, v tomto případě dochází u obou manželů k pozbytí poloviny podílu a jejich vztah ke společné věci se nadále řídí ust. ObčZ o podílovém spoluvlastnictví. K přechodu ze SJM do podílového spoluvlastnictví dochází zcela stejně i u *nemovitostí*. Zde

k tomuto přechodu dojde plně bez ohledu na skutečnosti, zda jeden z manželů nemovitost užívá či nikoli. Stejný postup je užit i u *dluhů a pohledávek* - rozdělují se na polovinu. Stále je třeba pamatovat na ust. § 150 odst. 2 ObčZ, že práva věřitelů nejsou tímto rozdělením dotčena; zákon sice uvádí v tomto ustanovení pouze případ vypořádání dohodou, ale extenzivním výkladem lze dojít k názoru, že platí i pro tuto situaci. Totožně jsou řešeny i vztahy ohledně výtěžků, přírůstků a užitků z věcí, který tvořily zaniklé SJM, ke všem těmto hodnotám nabývají bývalí manželé podílové spoluvlastnictví³⁷).

Závěrem je třeba dodat, že po vypořádání SJM prostřednictvím zákonné domněnky již *nelze* uplatňovat zásady podle § 149 ObčZ. Jsou to takové nároky, které mají být ve prospěch právní jistoty uplatněny dříve, tedy projevem vůle v dohodě o vypořádání či v soudním řízení.

Shrneme-li výše uvedené, je třeba zdůraznit, že *nejvhodnějším řešením je vždy dohoda bývalých manželů*. Ať už jsou jejich záměry jakkoli protichůdné, vždy je dohoda výhodnější než mnohdy zdlouhavé (trvajících i v řádu let) soudní řízení či *de facto* lhostejný postoj k vypořádání společného majetku vedoucí k naplnění zákonné domněnky. Obojí oddaluje konečné řešení a znehodnocuje budoucí stav.

III. VYPOŘÁDÁNÍ DĚDICŮ V RÁMCI ŘÍZENÍ O DĚDICTVÍ

Následujícím výkladem se dostáváme k vypořádání dědictví, jakožto určité majetkové masy. Přestože termín „majetková masa“ byl užit již ve výkladu o vypořádání SJM, jde v případě vypořádání dědictví o odlišnou právní situaci, a to proto, že dědicové navzájem spojení společným vztahem k předmětu dědictví nejsou majetkovým společenstvím. Máme-li zjednodušeně popsat pojem majetkového společenství, vypadal by asi takto: 1. více subjektů práva - 2. věc nebo soubor věcí - 3. vzájemné spojení institutem vlastnictví k věci podle ObčZ. U pojmu dědického společenství jde o vztah několika subjektů práva, které jsou navzájem spjaty na základě právního důvodu dědění. Přestože de iure se dědictví nabývá podle ust. § 460 ObčZ již smrtí zůstavitele, k definitivnímu uspořádání vlastnických vztahů dochází až v řízení o dědictví, jehož důležitou a finální fází je vypořádání dědiců.

Vypořádání dědiců je tedy závěrečnou fází dědického řízení. Nezbytným předpokladem, aby k vypořádání dědiců došlo, je existence více subjektů, kteří učiní projev vůle směřující k přijetí dědictví, přičemž je nerozhodné jakou formou bude vůle projevena. Jejich vzájemné vztahy k předmětu dědictví je potřeba nově uspořádat (může nastat i situace, že někteří z dědiců projeví vůli k přijetí dědictví a někteří dědictví odmítnou v souladu s ust. § 463 a násl. ObčZ - v takové situaci opět dochází k následnému vypořádání, neboť je zachována pluralita těch, kteří dědictví přijali)³⁸). V okamžiku, kdy dědicové dědictví přijmou, přecházejí na ně nejen movité a nemovité věci

tvořící dědictví, nýbrž i oprávnění a závazky s dědictvím spojené - tato zásada se nazývá „univerzální sukcese“. Není tedy možné, aby dědictvím dědicové nabyly jen část dědictví a část odmítli, takovou možnost právní řád nepřipouští. Jelikož přecházejí na dědice veškerá aktiva i pasiva, existuje pravidlo, které chrání dědice - zásada, že za dluhy dědic odpovídá jen do výše nabytého dědictví. Nacházíme ji v ust. § 470 ObčZ. Ustanovení ve druhém odst. doplňuje tuto zásadu ve vztahu k více dědicům tak, že za dluhy a náklady zůstavitelova pohřbu odpovídají podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví.

ObčZ obsahuje pravidla vypořádání dědiců v ustanoveních sedmé části, hlavy páté. Zákon zde vypočítává dva typy vypořádání dědictví: 1. dědickou dohodou, 2. postupem podle ust. § 483 a násl. ObčZ. Podobně jako u vypořádání majetkových společenství je dohoda prioritním řešením. Dědici by se vždy měli snažit dohodnout, je to nejvýhodnější řešení pro všechny strany³⁹).

1. Vypořádání dědickou dohodou

Dědická dohoda je obdobnou dohodou jako při vypořádání SJM. Jedná se o právní úkon, jehož cílem je nové uspořádání právní vztahů k movitým věcem, nemovitostem, právům a závazkům. Dojde-li k dohodě, mají spoludědicové tradičně větší možnost uplatnění své smluvní volnosti ohledně budoucího naložení s předmětem dědictví. Dohoda může být i odlišná od závěti, pokud se na ní všichni spoludědicové shodnou a dodrží zákonné předpoklady, tedy soulad s právem

a dobrými mravy. Stejně tak může dohoda provést rozdělení dědictví podle odlišných podílů, než jsou podíly zákonné. I fakt, že některý z dědiců nenabyl z dědictví nic, ale dohoda byla přesto jím uzavřena, není překážkou jejímu pozdějšímu schválení soudem (z judikatury vyplývá, že právě tento případ není označován za rozpor s dobrými mravy; usn. KS v Brně ze dne 27.2.1998, sp.zn.: 18 Co 228/1997). Při dědické dohodě taktéž dědici nejsou povinni zohledňovat zásadu tzv. „kolační povinnosti“ uvedené v ust. § 484 ObčZ (institut kolace bude vyložen níže). Dědici mohou upravit budoucí vztahy mnoha způsoby, nic jim nebrání např. zřízení věcného břemena zatěžujícího nemovitost namísto nabytí podílu na nemovitosti⁴⁰); dohodnutí vyplacení dědického podílu za dědici stanovenou částku, přičemž tuto výplatu mohou zajistit zřízením zástavního práva na nemovitosti, která je předmětem dědictví, atd.

Dohoda o vypořádání dědictví může být uzavřena pouze v rámci dědického řízení a pro tento účel⁴¹); týká se jen vztahů mezi dědici navzájem a nemá žádný dopad na vztahy vůči třetím osobám - zejména zůstavitelovým dědicům. Obsah dohody je vždy otázkou individuálního případu. Pokud existují v dědictví dluhy, je třeba, aby z dohody bylo jasné kdo, jak a v jaké výši za které dluhy ručí. V každém případě musí účinky dohody dopadat na celý majetek tvořící dědictví, jak byl zahrnut do soupisu aktiv a pasiv. Problémem bude, pokud je dědicem nezletilý nebo osoba nezpůsobilá k právním úkonům. Pak musí být v řízení zastupována svým zákonným zástupcem, který musí postupovat v souladu s ust. § 28 ObčZ, neboť přijetí dědictví a uzavírání dědické dohody není považováno za běžnou

záležitost. Úkony zákonného zástupce jsou vázány na souhlas soudu (dle ust. § 179 a § 193 odst. 3 OSŘ) ⁴²).

Specifickou formou je dohoda účastníků, že předlužené dědictví bude přenecháno věřitelům k úhradě dluhů - ust. § 175p OSŘ. Takové řešení logicky přichází v úvahu, kdy pasiva dědictví vysoce převyšují aktiva. Spíše než dohodou je takové rozhodnutí účastníků procesním úkonem, který podléhá schválení soudu podle ust. § 175q odst. 1 písm c) OSŘ. Stejně jako „klasická“ dědická dohoda i zde se vyžaduje soulad se zákonem a s dobrými mravy.

V okamžiku kdy je dohoda platně uzavřena, nastává další fáze, kterou je schválení dohody soudem podle ust. § 175q odst. 1 písm c) OSŘ. Jak již bylo výše uvedeno, soud přezkoumává dohodu pouze z hlediska souladu se zákonem a dobrými mravy. Rozhodnutí soudu má deklaratorní charakter, neboť pouze potvrzuje skutečnosti již vyplývající z hmotného práva.

2. Vypořádání postupem podle ust. § 483 a násl. ObčZ

Druhou variantou dědického vypořádání je postup soudu, který svým rozhodnutím potvrdí dědictví těm, jejichž dědictví bylo řádně prokázáno. Nastupuje v situaci, kdy účastníci nejsou schopni se dohodnout, anebo soud dohodu zamítne. O zamítnutí dohody rozhoduje soud usnesením, jehož součástí je odůvodnění skutečností, ve kterých soud spatřuje rozpor dohody se zákonem či dobrými mravy.

Po tomto momentu je třeba postupovat tak, že soud potvrdí nabytí dědictví těm, jejichž dědické právo bylo prokázáno. Toto rozdělení proběhne podle výše dědických

podílů - pokud je lze vymezit, text ust. § 483 ObčZ toto pravidlo sice nezmiňuje, ale systematickým výkladem můžeme dojít k souvislosti s ust. § 175q odst. 1 písm d) OSŘ, kde předpis tento postup soudu určuje. Podíl je v tomto případě mírou účasti jednotlivého dědice na každé jednotlivé movité či nemovité věci nebo na každém právu z dědictví, vyjádřenou zlomkem nebo procentem z dědictví jako celku. Toto řešení je poměrně jednoduché v situaci, kdy lze určit velikost podílů při dědění ze zákona nebo pokud zůstavitel v závěti podíly určil, či odkázal celou pozůstalost několika dědicům bez jakékoli specifikace. Problém nastává, pokud zůstavitel v testamentu určil jaká konkrétní práva či jaké konkrétní věci mají kterým dědicům připadnout, pak je totiž otázkou jak dodržet podmínku o rozdělení věci dle podílů; jelikož by takové dělení bylo velice komplikované, drží se praxe pravidla, že soud potvrdí nabytí věci nebo práva dědici, pokud byla tato věc či právo přímo dědici odkázáno. Dalším pravidlem je, že dědicům musí být řádně prokázáno jejich dědické právo, jinak soud nemůže nabytí dědictví potvrdit.

Ust. § 484 ObčZ se zabývá zásadami tzv. „kolace“ (někdy nazývané i „kolační povinnost“). Jedná se o pravidlo, kdy se po splnění zákonných podmínek na dědické podíly dědiců, kteří byli zůstavitelem za jeho života obdarováni, započte hodnota těchto darů. Účelem tohoto započtení je zabránit tomu, aby byli za zůstavitelova života obdarovaní dědici zvýhodněni proti těm, které zůstavitel neobdaroval. Následkem kolace bude zmenšení podílu dříve obdarovaného dědice, přičemž se může stát, že tento dědic nezdědí vůbec nic. Kolace není povinná tam, kde

dochází k vypořádání dohodou, jsou-li splněny zákonné podmínky pro vznik dohody, tzn. pokud se všichni dědicové bezvýhradně shodli na vypořádání celého dědictví a dohoda nebyla v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy.

Pro zákonnou dědickou posloupnost platí, že předmětem zápočtu jsou takové věci, které dědic od zůstavitele během života obdržel, nejde-li o obvyklá darování. Je-li dědicem potomek jednoho z dětí zůstavitele (vnuk), započte se navíc ještě to, co obdržel jeho předek; toto pravidlo ovšem neplatí naopak - při obdarování vnuka se hodnota tohoto daru do dědictví syna neodpočítává⁴⁵). V posloupnosti testamentární se započítávají dary mimo obvyklá darování pouze tehdy, pokud k tomu dal zůstavitel v závěti příkaz nebo pokud by byl dříve obdarovaný dědic proti jednomu nebo více nepominutelným dědicům neodůvodněně zvýhodněn. Otázka míry „obvyklosti či neobvyklosti“ darování je otázkou každého individuálního případu - hrát roli budou majetkové poměry v rodině, chování dědice k zůstaviteli za jeho života, atd. Pro ukázkou praktický případ:

- hodnota dědictví byla vyčíslena na částku 10 mil. Kč. Zůstavitel nezanechal závěť, takže nastupuje zákonná posloupnost - dědí manžel a potomci stejným dílem. K dědictví soud povolal jako oprávněné dědice manželku zůstavitele a jeho dvě děti. Za života zůstavitel daroval manželce automobil v hodnotě 500 tis. Kč a jednomu z dětí nemovitost - byt v hodnotě 1,5 mil. Kč. Jelikož tyto dvě položky nelze považovat za obvyklá darování, je třeba je započíst do podílů jednotlivých dědiců. Kolační podstata bude po tomto započtení tvořit 12 mil. Kč. Při dědění rovným dílem by každému z dědiců připadl majetek v hodnotě 4 mil. Kč; po zápočtech - manželka 3,5 mil. Kč a obdarované dítě 2,5 mil. Kč., neobdarované dítě 4 mil. Kč.

3. Vypořádání SJM v rámci dědického řízení

Zvláštním režimem se řídí vypořádání SJM v rámci dědického řízení. V praxi nastává mnohdy situace, kdy jeden z manželů zemře (či je prohlášen za mrtvého), a k dědictví po zemřelém jsou povoláni žijící manžel a potomci zůstavitele. Podle ust. § 473 odst.1 ObčZ dědí v první skupině manžel a potomci rovným dílem - dědictví se tedy mezi ně rozdělí. V momentě, kdy zůstavitel zemře a celý jeho majetek je součástí SJM, které je nevypořádané, je nutné logicky nejprve vypořádat SJM a až potom oddělený majetek zůstavitele rozdělit podle zásad dědění. Uvedená situace nemusí nutně nastat pouze dle výše uvedeného případu, ale i v případě zániku manželství, přičemž jeden z bývalých manželů před podáním návrhu na vypořádání SJM zemřel⁴⁶).

Pro všechny takové situace je dána kompetence soudu, který provádí řízení o dědictví. Příslušným soudem je okresní soud podle ust. 88 písm. k) OSŘ. Vypořádání SJM se provede jako součást dědického řízení, k čemuž je dána kompetence soudu ust. § 1751 OSŘ. Samotné provedení vypořádání se vede dle zásad uvedených v ObčZ, tedy podle pravidel vypořádání SJM v ust. § 149 a násl. ObčZ. Hlavním účelem je určení co ze společného majetku patří žijícímu manželovi a co bude předmětem dědictví. Vypořádání SJM tedy pojímáme jako jeden z pomocných prostředků dědického řízení⁴⁷).

Otázka praktické realizace dědického vypořádání přináší mnohé rozporuplné názory. Zejména z důvodu jeho formální a praktické stránky. V praxi se totiž nezřídka

stává, že velká část movitých věcí z dědictví je jednotlivými dědici rozebrána krátce po zůstavitelově smrti a pokud nejde o věci vyšší hodnoty, o které by dědici měli eminentní zájem, správce dědictví se o nich ani nedoví a v dědickém řízení nejsou projednány.

IV. VYPOŘÁDÁNÍ OPRÁVNĚNÉHO A NEOPRÁVNĚNÉHO DRŽITELE

Jednou z nezbytných složek oblasti věcných práv je institut držby a práv s ní spojených. Pojem držby lze nalézt historicky už v období římského práva a její pojetí se do dnešní doby mnoho nezměnilo⁴⁸). Držba jakožto samostatný typ věcného práva je v zákoně upravena v ust. § 129-131 ObčZ. Podstata držby v právním smyslu spočívá ve dvou složkách - 1. faktické ovládnutí věci držitelem (*corpus possessionis*), 2. vůle držitele ovládat věc jako věc vlastní (*animus possidendi*). Obě uvedené složky musí být splněny zároveň. Subjekt držby nazýváme držitelem; pro další výklad ohledně vypořádání je důležité, že držitelem může být vlastník věci i osoba odlišná od vlastníka (přestože ve skutečnosti je často držitel a vlastník totožný). Předmětem držby jsou věci movité, nemovitosti a zákon připouští i tzv. „držbu práva“. Držbu je možné chápat jako jednu ze složek vlastnického práva, ale - jak bylo řečeno - může existovat i samostatně.

V dalších ustanoveních zákona nacházíme rozlišení subjektu držby na dvě kategorie:

1. *držitel oprávněný* - § 130 ObčZ a 2. *držitel neoprávněný* - § 131 ObčZ. Kritériem pro takové rozlišování je faktor tzv. „dobré víry“. Dobrá víra je jeden z často právem užívaných neurčitých právních pojmů. Na tuto situaci ji aplikujeme tak, že oprávněným držitelem je ten, kdo se zřetelem ke všem okolnostem konkrétní situace měl za to, že mu věc nebo právo patří a neměl žádné objektivní pochybnosti o opaku. Klasickým příkladem oprávněného držitele je samozřejmě vlastník věci, její vypůjčitel, její

nájemce. Neoprávněný držitel postrádá dobrou víru v oprávněnost své držby (může jím být např. pachatel krádeže či neoprávněný uživatel). Zákon dále stanovuje důležitou právní domněnku v ust. § 130 odst. 1 ObčZ. - jsou-li pochybnosti, má se to, že držitel je oprávněný. Tato vyvratitelná domněnka má důležitý procesní význam, pokud totiž není prokázáno, že držitel je neoprávněný, považuje se za oprávněného. Důkazní břemeno leží na tom, kdo neoprávněnost tvrdí a držitel tedy není povinen nic prokazovat.

Okolnost, zda jde o držitele oprávněného či nikoli, se značně promítá při následném vypořádání s vlastníkem věci. Je totiž zákonem stanoveno, že vlastník věci je oprávněn žádat vydání věci bez zřetele k tomu, zda jde o držitele oprávněného či nikoli. Jediným případem, kdy toto pravidlo neplatí, je situace, kdy držba byla oprávněná a byly splněny všechny zákonné podmínky pro vydržení. Pak se oprávněný držitel stává vlastníkem věci, přičemž toto vlastnictví nabyl originárně vydržením. Odlišností dále je, co všechno je vlastník oprávněn po držiteli žádat spolu s věcí⁴⁹).

1. vypořádání mezi vlastníkem a oprávněným držitelem

V první řadě je nutné podotknout, že oprávněný držitel má vůči předmětu držby analogická oprávnění jako vlastník s výjimkou práva věc zcizit. Vycházíme zde z právní zásady, že nikdo nemůže na druhého převést více práva, než má on sám. Pokud je tedy držitel věci osoba odlišná od jejího vlastníka, může s věcí sice disponovat, ale nemůže disponovat s vlastnictvím k věci. Oprávněný držitel dále

neodpovídá vlastníkovi za snížení hodnoty věci běžným užíváním či opotřebením, neodpovídá však ani za její zničení či znehodnocení - vlastník tedy při zničení věci v důsledku zaviněného jednání třetí osoby nemůže požadovat náhradu na držiteli, ale na třetí osobě! Tato zásada souvisí s tím, že oprávněný držitel má práva analogická vlastníkovi, není tedy důvod, aby za toto sám odpovídal⁵⁰). Pokud se zabýváme oprávněnými oprávněného držitele detailněji, přísluší mu přírůstky věci, její plody a užitky, příp. úroky, které z věci vznikly po dobu oprávněné držby. Dále, což už úzce souvisí s vypořádáním, existuje nárok oprávněného držitele vůči vlastníkovi na náhradu nákladů účelně vynaložených na věc ke dni jejího vrácení. To je jedno z oprávnění, které zákon výslovně uvádí v ust. § 129 odst. 3 ObčZ. Účelně vynaloženými náklady se rozumí náklady, které měly za důsledek zhodnocení věci po dobu oprávněné držby. Výše náhrady se počítá podle zhodnocení věci ke dni jejího vrácení. Vyčíslení těchto nákladů bude tedy provedeno rozdílem ceny věci v době zapůjčení a ceny věci v době vrácení. Oprávněný držitel má právo výběru, zda si přírůstky věci oddělí či zda bude po vrácení věci žádat náhradu, je to ale vázáno na splnění dvou podmínek - musí to být fakticky možné a nesmí přitom dojít ke zhoršení podstaty věci (např. jejímu znehodnocení, znemožnění jejího funkčního využití, atd.).

Oprávněný držitel nemá právo na náhradu nutných nákladů. Nutné náklady specifikujeme jako náklady vynaložené na údržbu, provoz a zachování existence věci. Toto pravidlo opět souvisí s postavením oprávněného držitele, které je analogické vlastníkovu. Proč by měl mít

nárok na náhradu nutných nákladů, když věc oprávněně užíval, a měl tedy logickou povinnost a vlastní zájem na tom, aby věc zůstala v takovém stavu, v jakém ji do držby přijal?

Stěžejním rozdílem mezi držbou oprávněnou a neoprávněnou je možnost vydržení věci. Vydržení jako právní institut, který nalézáme v ust. 134 ObčZ, chápeme jako nabytí vlastnického práva dlouhodobou oprávněnou držbou, musí být splněna vydržecí lhůta (3 roky o movitých věcí, 10 let u nemovitostí) a oprávněný držitel musí splňovat předpoklad dobré víry v to, že je vlastníkem věci. Pokud jsou tyto podmínky splněny, stane se oprávněný držitel po uplynutí lhůty vlastníkem. Neoprávněný držitel nikdy nemůže nabýt vlastnictví k věci, není u něj splněna podmínka dobré víry, že mu věc patří⁵¹)!

2. vypořádání mezi vlastníkem a neoprávněným držitelem

Postavení neoprávněného držitele je tedy zásadní v tom, že sice fakticky ovládá věc, ale chybí prvek dobré víry - je si vědom toho, že věc či její držení mu po právu nepatří. Pravidla neoprávněné držby nacházíme v ust. § 131 ObčZ.

Nárok neoprávněného držitele se v otázce vynaložených prostředků omezuje na náhradu nutných nákladů. Toto pravidlo lze zdůvodnit faktem, že jelikož si je držitel vědom, že jeho držba je neoprávněná, není ani povinen věc udržovat a snažit se ji fakticky zachovat. Ve věci účelně vynaložených nákladů je držitel oprávněn si od věci oddělit to, oč věc po dobu neoprávněné držby na vlastní náklad obohatil. Toto oprávnění je vázáno na obecnou promlčecí

lhůtu podle ust. § 101 ObčZ. Toto oddělení musí být ovšem možné bez jakéhokoli zhoršení podstaty věci, pokud by tato podmínka nebyla splněna, musí věc i se zhodnocením vrátit jejímu vlastníkov. Přírůstky, plody a užitky věci, je povinen vrátit vlastníkov spolu s věcí.

Dalším rozdílem oproti oprávněné držbě je, že neoprávněný držitel je v případě snížení hodnoty věci, ke kterému došlo jinak než běžným užíváním, povinen rozdíl oproti dřívější hodnotě věci vlastníkov nahradit, stejně tak pokud věc po dobu neoprávněné držby celou spotřeboval!

Ve věci obohacení neoprávněného držitele v důsledku této neoprávněné držby je povinen ke splnění dvou povinností - 1. musí vlastníkov nahradit veškerou škodu, která mu v důsledku skutečnosti, že neměl možnost disponovat s věcí, vznikla. Proces náhrady bude probíhat podle obecných ustanovení o náhradě škody v ObčZ - ust. § 420 a násl. ObčZ, neoprávněný držitel je tedy povinen nahradit faktickou škodu i ušlý zisk. 2. veškeré hodnoty, o které se neoprávněný držitel v důsledku neoprávněné držby obohatil, je povinen vydat podle zásad bezdůvodného obohacení - ust. § 458 odst. 2.-3. ObčZ. Toto druhé pravidlo nelze zaměňovat s právem neoprávněného držitele na oddělení toho, o co věc na vlastní náklad obohatil! Zde nejde o vynaložení nákladů na zhodnocení předmětu držby, ale o neoprávněné obohacení v důsledku protiprávního držení věci.

Neoprávněný držitel má tedy minimální oprávnění vůči vlastníkov a logicky je i vůči třetím osobám značně znevýhodněn. Vyplývá to z obecné právní zásady, že není

třeba poskytovat ochranu takovému jednání které je v rozporu se zákonem nebo zákon obchází⁵²).

V. VYPOŘÁDÁNÍ SOLIDÁRNĚ ZAVÁZANÝCH/OPRÁVNĚNÝCH SUBJEKTŮ ZÁVAZKOVÝCH PRÁVNÍCH VZTAHŮ

Poslední část této práce bude věnována vzájemnému vypořádání subjektů závazkových právních vztahů, kteří jsou společně oprávněni nebo zavázáni. V textu zákona jsou příslušná pravidla rozpracována v ust. ObčZ: část osmá - Závazkové právo, Hlava I. - Obecná ustanovení, Oddíl druhý - Společné závazky a společná práva. Primárním předpokladem je existence plurality subjektů ať už na dlužnické či věřitelské straně, strany těchto vztahů potom můžeme nazvat jako *spoluoprávněné* anebo *spoludlužníky*. Pluralita subjektů závazkových právních vztahů se odvíjí od typů závazků - společné závazky rozlišujeme na závazky dílčí, solidární a nedílné. Pro budoucí výklad jsou nejvýznamnější závazky solidární neboli společné a nerozdílné.

V solidárních závazcích jde o situaci, kdy několik subjektů je navzájem spjato společným závazkem. Existují zde dvě úrovně vztahů - 1. vztahy spoludlužníků či spoluvěřitelů vůči druhé straně závazkového právního vztahu - tedy vůči věřiteli nebo dlužníkovi; a 2. vztahy spoludlužníků či spoluvěřitelů navzájem. Obě úrovně jsou navzájem odděleny a ovládány jinými pravidly vzájemných práv a povinností, které není možné směřovat. Zjednodušeně lze popsat dlužnickou či věřitelskou solidaritu asi tak, že dlužník v případě věřitelské solidarity a věřitel v případě dlužnické solidarity mohou vždy směřovat úkon, ke kterému jsou buďto povinni či oprávněni, pouze k jednomu z oprávněných nebo jednomu z povinných s účinkem pro

všechny. Toto poněkud nejasné vysvětlení bude rozpracováno níže.

1. Pasivní solidarita - pluralita dlužníků

Situaci, kdy na dlužnické straně je více subjektů, kdežto věřitel je jen jeden, nazýváme pasivní solidaritou. Její účelem je zvýšení jistoty věřitelovy pohledávky, kterou snáze úspěšně uplatní před soudem. Vzájemný vztah mezi věřitelem na straně jedné a dlužníky na straně druhé, lze charakterizovat pravidlem „jeden za všechny, všichni za jednoho“. V duchu této zásady může věřitel požadovat po splatnosti pohledávky plnění po kterémkoli z dlužníků, a to v plné výši. Zcela příznačným označením je tedy termín „společně a nerozdílně“ - každý z dlužníků odpovídá věřiteli za splnění celého dluhu. Okamžikem, kdy vyzvaný dlužník celý dluh věřiteli splatí, je dluh splacen a věřitelův nárok uspokojen. Nastává ovšem druhá fáze, kdy vztah mezi bývalými dlužníky navzájem je nevyrovnaný a nastává potřeba ho vypořádat⁵³).

Vypořádání dlužníků se děje prostřednictvím tzv. „práva regresu“. Právo regresu můžeme definovat jako právo postihu, které přísluší dlužníkovi, který splnil nebo byl vyzván k plnění za všechny, vůči ostatním spoludlužníkům za účelem vzájemného vypořádání. Tímto vypořádáním dochází k ujasnění sekundárně vzniklých závazkových vztahů mezi spoludlužníky a odehrává se jenom v rovině mezi spoludlužníky navzájem, věřitel není v tomto nijak zainteresován. Právo regresu neboli postihu rozdělujeme na dva druhy - 1. regres preventivní (předběžný) a 2. regres subrogační (následný).

Preventivní regres je upraven v § 511 odst. 2 ObčZ a je to vztah, který vzniká mezi dlužníkem, který byl vyzván věřitelem k celkovému plnění, a ostatními spoludlužníky. Zakládá se úkonem vyzvaného dlužníka, který jím vyrozumí ostatní spoludlužníky, aby proti uplatněné pohledávce nejprve uplatnili své námítky (tzv. *notifikace*) a následně může použít tzv. zprošťovací žalobu, kterou se na ostatních dlužnících domáhá, aby podle podílů na ně připadajících dluh splnili či ho jinak dluhu zbavili - např. jednostranným započtením. Účelem těchto oprávnění je ulehčit právní postavení toho, kdo byl vyzván k plnění celého dluhu, a dostal se tedy do nevýhodné situace. Pro úplnost je třeba zdůraznit, že postavení věřitele se žádný z těchto úkonů nedotýká a na povinnosti vyzvaného dlužníka splnit věřiteli celý dluh se nic nemění.

Právo *subrogačního regresu* řeší situaci až po splnění dluhu v celém rozsahu jedním dlužníkem; definuje ho ust. § 511 odst. 3 ObčZ. Splněním celého dluhu dlužník splnil více, než byl jeho podíl a logicky může na ostatních dlužnících požadovat, aby mu doplatili rozdíl mezi jeho vlastním podílem a celým rozsahem plnění. Výše podílů mohou být stanoveny dohodou, rozhodnutím soudu nebo zákonem, jinak platí vyvratitelná domněnka, že podíly jsou stejné. Právo subrogačního regresu tedy následně vyrovnává nevyváženost mezi zvýhodněním věřitele na úkor vyzvaného dlužníka při pasivní solidaritě. Při vypořádání dlužníků navzájem může nastat situace, že některý z těch, kteří mají povinnost zaplativšímu dlužníkovi nahradit rozdíl, je insolventní. V takové situaci zákon umožňuje postup, který lze nazvat „vypořádání v rámci vypořádání“. Zákon v ust. §

511 odst. 3 věta druhá ObčZ předpokládá situaci, že není-li v rámci subrogačního regresu některý z dlužníků schopen svůj podíl splnit, rozvrhne se tento podíl stejným dílem mezi všechny ostatní. Neplatí tedy již pravidlo plnění podle podílů, ale nezaplacená část se rozpočítá rovným dílem mezi ostatní. Zaplativší dlužník tedy navíc přes podíly ostatních může požadovat od každého poměrnou část podílu jejich insolventního kolegy. I tímto pravidlem je tedy vyváženo původně nevýhodné postavení dlužníka prvně vyzvaného k plnění⁵⁴). Příklad:

- dlužníci A, B, C a D jsou povinni společně a nerozdílně uhradit věřiteli X částku ve výši 10 tis. Kč, podíly dlužníků jsou stejné. Dlužník A byl věřitelem vyzván k plnění a na tuto výzvu zaplatil celou částku ve výši 10 tis. Kč. Následně je dlužník A při vypořádání oprávněn požadovat po B, C a D na každém 2,5 tis. Kč. Pokud je následně zjištěno, že D nemá prostředky na zaplacení, jeho podíl se rozdělí rovným dílem mezi B a C, kteří budou v důsledku toho každý povinen uhradit dlužníkovi (nyní již „oprávněnému“) A částku ve výši 3.750,- Kč. Vypořádání mezi B a C na straně jedné a D na straně druhé již bude předmětem dalšího následného vypořádání.

2. Aktivní solidarita - pluralita věřitelů

V praxi, byť mnohem méně často, dochází i k situaci, že na straně dlužnické je jeden dlužník a proti němu stojí více věřitelů, oprávněných společně a nerozdílně. Nacházíme ji v ust. § 512- 515 ObčZ. Zásada „jeden za všechny...“ se v tomto případě projevuje tak, že každý ze spoluvěřitelů může po dlužníkovi žádat celé plnění, a ten je povinen celý dluh splnit. Dlužník je povinen plnit tomu, který ho vyzval jako první - pravidlo priority. Ve značné míře se zde ukazuje postavení silnější strany závazkového vztahu -

věřitele. Vypořádání věřitelů po splnění závazku vyzvaným dlužníkem už není nijak konkrétně upraveno jako v případě pasivní solidarity. Vypořádání věřitelů je ošetřeno pouze ust. § 515 ObčZ, které odkazuje na vztah mezi spoluvěřiteli pro případ, že jeden spoluvěřitel obdržel nedělitelné nebo celé plnění či pro případ, že dostal více, než kolik na něho připadá.

Jelikož se v oblasti solidárně zavázaných a oprávněných subjektů hovoří o podílech na plnění, budou pro vypořádání analogicky použita ustanovení o vypořádání podílového spoluvlastnictví.

ZÁVĚR

Z výkladu institutu vypořádání je patrné, že vhodným řešením je ve všech případech dohoda. Jak u podílového spoluvlastnictví, u SJM i v dědickém řízení je nejschůdnějším a nejvýhodnějším prostředkem k řešení situace. Zákon jasně preferuje tento postup a dává soudům procesní prostředky, kterými lze vyjít vstříc smírnému řešení mezi navzájem spjatými subjekty.

Zároveň je vždy kladen důraz na potřebu ujasnění vzájemných vztahů. Cílem je potřeba právní jistoty ve společnosti. Pro účely budoucího nakládání s věcí, pro účely budoucí správy majetku, ale i v jiných případech, je výhodnější, když jsou společná práva a povinnosti jasně vymezena, uspořádána a vyrovnána. V opačném případě, při lhostejném postoji k řešení situace, může dojít k oslabení práva v důsledku promlčení či vypořádání podle domněnky, jehož výsledek nemusí odpovídat skutečnosti a nejsou tak naplněny zájmy účastníků, jak by tomu bylo při aktivním přístupu k problému.

Vypořádání je institut, který se aktivně a často promítá do každodenního života občanů ve společnosti.

SEZNAM ZKRATEK POUŽITÝCH V TEXTU

ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
SJM	společné jmění manželů
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině ve znění pozdějších předpisů
KN	katastr nemovitostí
ObchZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník ve znění pozdějších předpisů
ZoVB	zákon č. 72/1994 Sb., zákon o vlastnictví k bytům ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů
ZKV	zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání ve znění pozdějších předpisů

POZNÁMKY K TEXTU

- 1) Hromada, J. a kolektiv: Právní slovník, II.díl; Praha: Orbis, 1972, str. 809
- 2) Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 225-226
- 3) Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 197
- 4) Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 318
- 5) Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 198
- 6) Tamtéž, str. 198
- 7) Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 374-375
- 8) Tamtéž, str. 323
- 9) Tamtéž, str. 323
- 10) Tamtéž, str. 270
- 11) Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 220
- 12) Tamtéž, str. 221
- 13) Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 233
- 14) Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 486
- 15) Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 168-169
- 16) Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 483-484
- 17) Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 224-225
- 18) Tamtéž, str. 226
- 19) Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 144
- 20) Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 486

- ²¹⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 231
- ²²⁾ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 485
- ²³⁾ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 326-329
- ²⁴⁾ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 512
- ²⁵⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 292-293
- ²⁶⁾ Tamtéž, str. 310
- ²⁷⁾ Tamtéž, str. 295
- ²⁸⁾ Tamtéž, str. 296
- ²⁹⁾ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 494
- ³⁰⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 298
- ³¹⁾ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní; Praha: Linde, 2004, str. 126
- ³²⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 300
- ³³⁾ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 437
- ³⁴⁾ Tamtéž, str. 352-353
- ³⁵⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 307
- ³⁶⁾ Tamtéž, str. 307
- ³⁷⁾ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 494
- ³⁸⁾ Mikeš, J., Muzikář, L. : Dědické právo; Praha: Linde, 2003, str.100
- ³⁹⁾ Mikeš, J. : Vypořádání dědictví; AN, č. 2/1997, str. 41
- ⁴⁰⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 305
- ⁴¹⁾ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo; Praha: Linde, 2003, str.102
- ⁴²⁾ Tamtéž, str.102

- ⁴³⁾ kolektiv autorů: Slovník cizích slov; Praha: Encyklopedický dům, 1996, str. 176
- ⁴⁴⁾ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo; Praha: Linde, 2003, str.103
- ⁴⁵⁾ Mašek, D.: Započtení darů v dědickém řízení; Právo a rodina, č.3/2003, str.10
- ⁴⁶⁾ Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002, str. 306
- ⁴⁷⁾ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní; Praha: Linde, 2004, str. 397
- ⁴⁸⁾ Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, Praha: C.H.BECK, 1995, str. 161
- ⁴⁹⁾ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 291
- ⁵⁰⁾ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004, str. 458
- ⁵¹⁾ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.; Praha: Aspi, 2002, str. 290
- ⁵²⁾ Tamtéž, str.291
- ⁵³⁾ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. II.; Praha: Aspi, 2002, str. 62-63
- ⁵⁴⁾ Tamtéž, str. 63

POUŽITÁ LITERATURA

UČEBNICE A KOMENTÁŘE

- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva; Praha: Aspi, 2004
- Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník - komentář, 9. vydání; Praha: C.H.Beck, 2004
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, Praha: C.H.BECK, 1995
- Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, díl. I.-III.; Praha: Aspi, 2002
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní; Praha: Linde, 2004

OSTATNÍ LITERATURA

- Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů; Praha: Aspi, 2004
- Holub, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu; Praha: Linde, 2002
- Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo; Praha: Linde, 2003
- Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.: Společné jmění manželů; Praha: Linde, 2000
- Radvanová, S., Zuklínová, M.: Instituty rodinného práva; Praha: C.H.Beck, 1999

ČLÁNKY A STATI

- Knappová, M.: Držba; Právo a zákonnost, č.10/1992
- Mašek, D.: Započtení darů v dědickém řízení; Právo a rodina, č.3/2003
- Mikeš, J.: Vypořádání dědictví; AN, č. 2/1997

- Růžek, J.: Vypořádání BPS/SJM v konkurzním řízení; BA, č.1/1999
- Spáčil, J.: Může opr. držitel převést vlastnictví k věci?; Právní rozhledy, č.9/2000

ENCYKLOPEDIE

- Hromada, J. a kolektiv: Právní slovník, II.díl; Praha: Orbis, 1972
- Hájek, A.: Slovník právní převážně latinský; Praha: Švanderlík, 1995
- kolektiv autorů: Blackův právní slovník I.-II.; Praha: Victoria Publishing a.s., 1993
- kolektiv autorů: Slovník cizích slov; Praha: Encyklopedický dům, 1996